

26817

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KOL HAVALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAMİL KUDRET DAĞLI

TEZİN ENSTİTÜYE VERİLDİĞİ TARİH : 21 HAZİRAN 1993

TEZİN SAVUNULDUĞU TARİH : 06 TEMMUZ 1993

TEZ DANIŞMANI : DOÇ.ŞENEL ÖNALDI

DİĞER JÜRİ ÜYELERİ : PROF.DR.ALEADDİN YAVAŞÇA
DOÇ.FİKRET DEĞERLİ

HAZİRAN 1993

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ÖNSÖZ

Toplumlari meydana getiren ve yaşatan, o toplumun sahip olduğu ve koruduğu kendine ait kültürüdür. Bu kültür birliği gelecekte onları ayakta tutar. Kültür birliği mirasına sahip çıkmayanlar ise ayakta duramadığı gibi diğer kültürlerin etkisine kapılarak yok olmaya mahkûm olurlar.

Kültür varlıklarımızı tanımaya çalışmak, onları gün ışığına çıkarmak ve halka maletmek yetişmiş aydınların görevi ve aynı zamanda borcudur. Aksi takdirde sahip olduğumuz zengin kültür mirasımızı yaşatmak mümkün olmayacaktır. Bu bilinçle yapılmış ve yapılacak her çalışma çok ciddi ve sağlıklı olmak zorundadır.

Bütün bunları düşünerek araştırma boyunca tamamen önyargısız ve tarafsız çalıştık. Bu çalışmayı hazırlarken benden sonraki araştırmacılara bir rehber olmayı ve onların gelecekte yapacağı araştırmalara zemin olmayı amaçladık..

Çalışmamda yardımlarını esirgemeyen ve her fırsatta görüşlerine danıştığım Sayın Hocam Orhan Dağlı'ya; Nida Tüfekçi'ye; Nejat Buhara'ya; Ömer Akpınar'a; Tuncer İnan'a Sadi Yaver Ataman'a; Adnan Ataman'a; Giresun'lu araştırmacı yazar Erden Menteşeoğlu'na; Özel Arşivindeki kaynaklarını ve fikirlerini esirgemedi bana yardımcı olan Süleyman Şenel'e; nota yazımında emeği geçen Güliz Özer'e; tezin yazma işini üstlenen Sema Ortaboy'a ve Danışmanım Doç. Şenel Önalı'dı'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Saygılarımla.

Mayıs 1993

Kamil Kudret DAĞLI

İÇİNDEKİLER

NOTA LİSTESİ

ÖZET

SUMMARY

GİRİŞ

BÖLÜM 1. YAZILI KAYNAKLARDAN KOL VE KOL'DAN TÜREYEN

TANIMLAR	1
1.1. Kol	1
1.2. Kol Havaları ve Meydana Geldiği Ortam	3
1.3. Kol Havasının Doğduğu Ortam gibi, Aynı Amaca Yönelik Diğer Yörelerde de Mevcut Olan ve Değişik İsimlerle Anılan Toplantı- ların İsimleri, Adetleri ve Kuralları Hakkında Yazılı Belgeler	6

BÖLÜM 2. KOL VE KOL BASTI ÜZERİNE KİŞİSEL GÖRÜŞMELER. 30

2.1. Adnan Ataman	30
2.2. Nejat Buhara	30
2.3. Nida Tüfekçi	32
2.4. Orhan Dağlı	34
2.5. Ömer Akpınar	35
2.6. Sadi Yaver Ataman	36
2.7. Süleyman Şenel	39
2.8. Tuncer İnan	40

BÖLÜM 3. KOL HAVALARININ DERLEME TARİHLERİ VE BİLGİ FİŞLERİ. 42

3.1. Kol Havalarının Derleme Tarihleri	42
3.2. İncelenen Kol Havalarının Bilgi Fişleri ..	43

BÖLÜM 4. EZGİLERİN MÜZİKLERİNİN İNCELENMESİ

4.1. Giresun'un Evleri	45
4.1.1. Arızalar	45
4.1.2. Durak	45
4.1.3. Güçlü	45
4.1.4. Dizinin Genişlemesi	45
4.1.5. Seyir	46
4.1.6. Usûl	46
4.1.7. Ezgiyi Oluşturan Cümle ve Cümlecikler ...	46
4.2. Giresun Yöresi Kol Havası	47
4.2.1. Arızalar	47
4.2.2. Durak	47
4.2.3. Güçlü	47
4.2.4. Dizinin Genişlemesi	47
4.2.5. Seyir	47
4.2.6. Usûl	47

4.2.7. Ezgiyi Oluşturan Cümle ve Cümlecikler ...	48
4.3. Trabzon Kol Havası	49
4.3.1. Arızalar	49
4.3.2. Durak	49
4.3.3. Güçlü	49
4.3.4. Dizinin Genişlemesi	49
4.3.5. Seyir	50
4.3.6. Usûl	50
4.3.7. Ezgiyi Oluşturan Cümle ve Cümlecikler ...	50
4.4. Trabzon Kol Bastı Oyun Havası	51
4.4.1. Arızalar	51
4.4.2. Durak	51
4.4.3. Güçlü	51
4.4.4. Dizinin Genişlemesi	51
4.4.5. Seyir	52
4.4.6. Usûl	52
4.4.7. Ezgiyi Oluşturan Cümle ve Cümlecikler ...	52
4.5. Yozgat Kol Havası (Yıldız Akşamdan Doğarsın)	52
4.5.1. Arızalar	52
4.5.2. Durak	52
4.5.3. Güçlü	53
4.5.4. Dizinin Genişlemesi	53
4.5.5. Seyir	53
4.5.6. Usûl	53
4.5.7. Ezgiyi Oluşturan Cümle ve Cümlecikler ...	53
BÖLÜM 5. SONUÇLAR	55
NOTALAR	58
KAYNAKLAR	82
ÖZGEÇMİŞ	84

NOTA LİSTESİ

NOTA 1 GİRESUN KOL HAVASI

NOTA 2 GİRESUN YÖRESİ (SÖZSÜZ) KOL HAVASI

NOTA 3 TRABZON KOL HAVASI

NOTA 4 TRABZON (SÖZSÜZ) KOL BASTI HAVASI

NOTA 5 YOZGAT KOL HAVASI

ÖZET

Bu çalışma; daha çok Karadeniz bölgesinde görülen kol havalarının doğuş sebebini, kolbastı deyiminin nereden geldiğini, bugüne nasıl ulaştığını ve hangi yörelerde daha çok bulunduğunu ve müzik incelemelerini ihtiva etmektedir.

Bu çalışma, başlıca 5 bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, kol ve koldan türeyen tanımlar, kol havalarının oluştuğu ortam ve diğer yörelerde aynı amaca yönelik toplantılar, adetleri ve kuralları anlatılmaktadır.

İkinci bölümde, kol ve kolbastı üzerine kişisel görüşlere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, kol havalarının derleme tarihleri ve bilgi fişleri verilmiştir.

Dördüncü bölümde, ezgilerin müzik incelemeleri yapılmıştır.

Beşinci bölümde, sonuç verilmiştir.

SUMMARY

A FOLKLORIC TUNE

Turkey has a rich and deep history in respect of folklore. Researchers have generally administered their studies very comprehensively. But they have always neglected the interesting folkloric materials in the regions and restricted areas.

By this present study, the folkloric products, which tend to forgotten or were lost have been brought to light, examined and gained a scientific identity.

Due to the insufficiency of the information given about Kol Havaları in the collections of Halil Bedii Yönetken, in the works of Mahmut Ragıp Gâzimihal, titled "Eastern Anatolian Folk Songs and Dances" until today, it has been indispensable to carry out this study.

The study has been restricted to cities in respect of area, in stead of regions. The studies have been carried out in cities of Giresun, Trabzon, Yozgat.

That is why we deemed suitable to divide the Kol Havaları into subdivisions; we could see some similar social activities under different titles and by similar meetings, may be not under the title of "Kol Havaları", and we aimed to provide an opportunity to compare them.

Prior to defining the term of "Kol Havası", we have carried out the ethymological examination of the suffixes and roots forming the term.

In the written sources, by the definitions of "Kol" and its derivatives;

Kol;

"Subdivisions of some foundations, branch, part"

"Each of the part into which an army is divided"

"Any armed forces instructed to patrol or stand guard by the government especially at nights for preserving security"

"Soldier group patrolling for the purpose of inspecting or securing"

Kolcu;

"Officer standing guard or patrolling for guarding something, such as customs guard"

"Used to define the guard officer at the establishments getting incomes such as customs, forest and tobacco regie. That's why they are called 'Kolcu' because they go the rounds for pursuing the smugglers. Before the Reforms, the customs guard officers were called 'Dideban', which means watchman"

"Kol'cu derived from 'Kol', an officer charged at the establishments making profits in the Ottoman Empire, such as customs and monopoly and forest establishments (which means keeper, that's why they go the rounds for pursuing thefts and smugglers, they are called Kolcu)"

Kola çıkmak;

"an expression for the trips by horses, of the polices for preserving the public order around the city and the surroundings. The trips of polices in the cities, collectively or on foot were called "Kola çıkmak", "Kol gezmek".

Kola binmek;

"an expression used for the patrolling of the police officers in the city for the purpose of preserving the public order and not giving occasion for bad actions of the thefts, ominous groups.

If this is by horses and for going out of city, it was called "Kola binmek"

Kol gezmek;

"in order to preserve the public order of cities and small towns, the trips of constabulary officers. Instead of that, it was also called "Kola çıkmak".

In order to secure the public order night and day, the walks of military policeman in the bazaars and markets and on the streets of quarters were called 'kol gezmek'. Also "Devriye gezmek" was used for such a case.

Karakol;

"Karakol was derived from 'karagul and karavul' in the old Turkish. It is a compound word of kara and kol. The word 'Kara' is a geographical term, which means air, sea, land. 'Kol' is the armed force of the state securing the public order.

Throughout the history, 'Karakol' spreaded out in the Ottoman Empire, especially, after the conquest in 1453, during the time of Fatih Sultan Mehmet, in İstanbul. The difference of it from today's is that it only carried out the duty of preventing Kolluk.

Later on, Kol Havaları and, chats and parties made in its environment have been a public tradition in Turkey. The demands of our people to spend a pleasant time by gathering together, the geographical structure as well as the natural conditions have made the parties in social solidarities indispensable.

Kol Havaları has arisen within the conditions established by unavoidable party events. Kol havaları has originated from the parties with musical instruments, talks, drinks, dances and women held by the young brave genuine men, who are rather to die than give away a secret, collectively, hidden from the Kolluk forces, many years ago, namely in the periods of Pre and Post-Declaration of Republic. Such parties were those at which ones were afraid of being surprized at any moment. Since those who attack suddenly are the kolcu itself, the played melodies carried a sign of warning. Such a song indicating that Kolcu was coming was played upon denunciation from outside, and everyone gathered together, the prohibited things were hidden. For this reason, such melodies played at such parties and carrying a sign of warning were called "Kol Havası" or "Kol Bastı", dedicated to Kolcu.

Since the elements in such meetings were drinks, women, music and dance were not tolerated in İslam religion and because there was a great possibility of being carefully pursued and denounced by the conservative groups, it was necessary to make the party secretly. It was a characteristic of such parties that they were made at the secret places which cannot be seen by any one and reached, and that those who would participate in the party were elite persons.

The medium at where Kol Havaları arose has come into being by the development of such social events. As a result of the pressures applied to some parts of society, it incited the people who like such parties to hold them secretly and, upon the social events, they gained a folkloric characteristic.

During our studies, in the written documents about the names, traditions and rules of the meetings, also available in other regions but called with different names, we saw such meetings of which conditions are the same but their objects are different. It is also possible to take this up in two forms. In one part, drinks, women, dance and music are present, but in the second part, only dance and music. Of course, the events progress in different ways. In one of them, entertainment is the object, and in the other, moral rules, good manner and discipline are the primary things.

In this chapter, the rules and systems of meeting have been provided and there are also some comparisons, the information about the content of such meetings has been provided in a sequence.

Let's tell shortly the characters, rules of the good behaviours and systems of these meetings. They don't accept everybody to this meeting. The person who candidate of acceptance of this meeting should be known rules of the good behaviour and old enough. It is necessary to familiar and advicied. It is not able to come without inviting. There is a way of going to these meeting. The invited people couldn't have gone to these meeting without taking anything. They should take someting to eat to these meeting but nobody knows what they take. It were giving to people whom waiting in front of the meeting, to use all-together. They weren't able to go there as armed (with gun and knife). They should give then to one person who trusted to hand over before join these meeting.

There is a president of these meeting. This president was a person who respected, the oldest or experienced, to be liked by society for unknown reason. The meeting was administrated by this kind of person. The law was what the president says. Sit down-sit down, stand up-stand up, sit comfortable-sit comfortable, drink-drink, play the bağlama (instrument)-play the bağlama, began music-began music, president give to saki (the person who fill the alcohol to the people's glass) with eye brow. The saki began his job after president eyebrow order. There is a rule of handing glass. The saki doesn't fill the glass sometimes because the glass of the hand at the visitors, and nobody knows what they drink. Saki looks at drunk visitors eyes and doesn't fill the glass (but visitors take the glass as if it was filled) to present ungood behaviour (because, they are getting drunk). There is no act of molestation to the Saki. The visitors should be very good-mannered during siting, standing-up, eating, drinking and amusing without getting crazy and looking at the women as bed intertionly.

Everything is on the programme. Everything is ordered by president that where and when to began what will be said and when will the conversation began.

The play began when everybody getting a litte drunk and goes on up to morning in the early morning everybody goes to their home as unseen and secret meeting ended like this.

All these rules of these kind meeting can be a little different for society but general rules are usually the same.

By the face-to-face discussions with the person who are still alive and experienced such parties, and the interviews with T.R.T. Radio Artists, we aimed to clarify the matter. Because, such persons were the first researchers and artists of the time and also, they lived the setting of Kol Havaları, they were a unique source. Upon the studies on the spot, we saw that many old persons are not alive anymore and the youngs do not know such things. At the other study part, we have delivered the derivation dates of the melodies at hand and the information cards. This Kol Havası melodies of which information are provided by us, are the last melodies at hand and musical noted.

At the derivation cards of Ankara State Conservatory, we saw a lot of works under the name of Kol Havası but those are not noted musically yet, they are only stored at archives. Despite of many written requests, we could not examine such documents.

In other chapter, musical structure of the melodies have been studied.

The object is to find out the similar and different aspects and make the Kol Havaları gain a characteristic.

As a result, in the light of the above written information, we tried to preserve the authenticity of the Kol Havaları melodies, by knowing their reasons and purposes. It will also be a source to other studies to be carried out in such field of Turkish Folkloric Music.

GİRİŞ

Türkiye folklor yönünden zengin ve derin bir geçmişe sahiptir. Araştırmacılar incelemelerini genelde geniş kapsamlı olarak düşünmüşlerdir. Oysa bölgelerde ve dar alanlardaki ilginç folklor malzemelerini ihmal etmişlerdir.

Bu çalışmayla unutulmaya yüz tutan, ya da kaybolmuş folklor ürünleri günışığına çıkartılarak, incelenerek bilimsel bir kimlik kazandırılmıştır.

Bugüne kadar Halil Bedii Yönetken'in derleme notları, Mahmut Ragıp Gâzimiha'ın Şarkî Anadolu Türküleri ve Oyunları adlı eserlerindeki kol havaları hakkında verilen bilgilerin yetersizliği, bu çalışmanın yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Araştırma, alan yönünden bölgesel değil il bazında daraltılmıştır. İncelemeler Giresun, Trabzon ve Yozgat illerinde yapılmıştır.

Araştırma, gözlem kişisel görüşme ve karşılaştırma metodlarına dayandırılmıştır.

Araştırmada gerekli dökümanlar tespit edilerek incelemeye alınmıştır. Ayrıca matbu notalardan da faydalananlar ezgiler üzerinde müzikleri yönünden inceleme yapılmıştır.

Bu tip bir araştırma Türk Halk Müziğinde yapılan ilk çalışmadır.

BÖLÜM 1.

YAZILI KAYNAKLARDAN KOL VE KOL'DAN TÜREYEN TANIMLAR

1.1. KOL

"Bir şeyin ayrıldığı kısımlardan her biri, şube, kısım (1) "

"Bir ordunun bölündüğü kısımlardan her biri (2) "

"Emniyetin muhafazası için bilhassa geceleri hükümetçe dolaştırılan veya bekletilen her türlü silahlı kuvvet (3) "

"Teftiş veya koruma için devriye gezen asker grubu (4) .

Kolcu

"Bir şeyi korumak için bekleyen ya da gezen memur, gümrük kolcusu gibi (5) "

"Gümrük, orman ve tütün rejisi gibi varidat temin eden müesseselerde muhafaza memuru yerinde kullanılır. Bir tabirdir. Kaçakçıları takip için kol gezdiklerinden bu ad verilmiştir. Tanzimattan evvel gümrük muhafaza

-
- (1) ÖZÖN M.Nihat, Ansiklopedik Sözlük, Dil ve Genel Kültür Ansiklopedisi, Milliyet Yayınevi, İstanbul, II. Basım, 1967, S.1175.
(2) a.g.e. S.1175, (3) GÖVSA, İ.Alaettin; Resimli Yeni Lügat ve Ansiklopedi, İstiklal Yayınevi, İstanbul, S.1363.
(4) Meydan Larousse Ansiklopedisi, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1975, S.385.
(5) ÖZÖN M.Nihat, Ansiklopedik Sözlük, Dil ve Genel Kültür Ansiklopedisi, Milliyet Basımevi, İstanbul, II. Basım, 1967, S.1176

memurlarına gözcü manasına gelen "Dideban" denilirdi ⁽⁶⁾ "

"Kol'dan Kol'cu Osmanlı imparatorluğunda gümrük ve tekel ve orman işletmeleri gibi gelir getiren müesseselerde görevli memur. (Bekçi anlamına gelir, hırsız ve kaçakçı takibi için kol gezdiklerinden bu görevlilere kolcu adı verilmiştir) ⁽⁷⁾ "

Kola Cıkmak

"Şehir etraf ve civarlarında asayişin muhafazası için zabıta kuvvetlerinin atla yaptıkları gezintiler hakkında kullanılır bir tabirdir. Zabıta kuvvetlerinin toplu veya yaya olarak şehirler içindeki dolaşmalarına "kola çıkmak", "kol gezmek" denilirdi. ⁽⁸⁾ "

Kol Binmek

"Hırsız, uğursuz takımının kötülüklerine mahal bırakmamak, asayiş korumak maksadıyla zabıta kuvvetlerinin şehir içinde dolaşmaları yerinde kullanılır bir tabirdir.

Bu makamda "kol gezmek", kola atla çıkılır ve bu çıkış şehir dışına ait olursa ona da "kola binmek" denilirdi ⁽⁹⁾ ."

Kol Gezmek

"Şehir ve kasabaların asayişini muhafaza kastıyla zabıta memurlarının dolaşması yerinde kullanılır bir tabirdir. Bunun yerine "kola çıkmak" da denilirdi.

Gece veya gündüz inzibat asayişin temini maksadıyla çarşı ve pazarlarla mahalle aralarında dolaşmalarına

(6) PAKALIN M.Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, M.E.B.Basımevi X.Fasikül, İstanbul, 1946, S.288.

(7) Meydan Larousse Ansiklopedisi, Meydan Yayınevi, İstanbul 1975, S.388.

(8) PAKALIN M.Zeki, Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, M.E.B.Basımevi, X.Fasikül, İstanbul, 1946, S.288.

(9) a.g.e S.288.

"kol gezmek" denilirdi. Yine bu makamda "Devriye gezmek" tâbiri de kullanılırdı⁽¹⁰⁾."

Karakol

"Karakol eski Türkçede karagul ve karavul kelimelerinden türemiştir. Kara ve kol kelimelerinden oluşan birleşik bir isimdir. Kara kelimesi, hava, deniz, kara anlamındaki coğrafi bir terimdir. Kol: Devletin asayişini sağlayan silahlı gücüdür. Kısaca karada asayiş sağlama amacı ile gezen devlete bağlı silahlı kuvvettir. Bu gücün kaldığı yer karakol hanedir. Tarihte karakol Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle 1453 tarihinde fetihten sonra İstanbul'da Fatih Sultan Mehmet zamanında yaygınlaşmıştır. Osmanlılarda diğer illerde güvenliği askeri birimler sağlarken göçler, ekonomik şartlar gereği, İstanbul'un yerleşiminde değişik ve karakteristik önem taşıması bu ilde karakol teşkilatının kurulmasına neden olmuştur. Özellikle orduya kalyon ve kayık yapılan tersane bölgesi geniş bir alanı kapsadığından, korunması için çok sayıda karakol birimi kurulmuş ve bunlar Galata çavuşluğuna bağlanmıştır. O devirde karakol, günümüzdekinden farklı olarak sadece önleyici kolluk görevini yapmıştır.⁽¹¹⁾"

1.2. Kol Havaları ve Meydana Geldiği Ortam

Muhabbet ve alem yapmak Türkiye'de bir halk geleneği halindedir. İnsanlarımızın biraraya gelerek hoşça vakit geçirmek istedikleri gerek coğrafi yapı gerek iklim ve doğa koşulları ile sosyal dayanışmalarda alemciliği zorunlu hale getirmiştir.

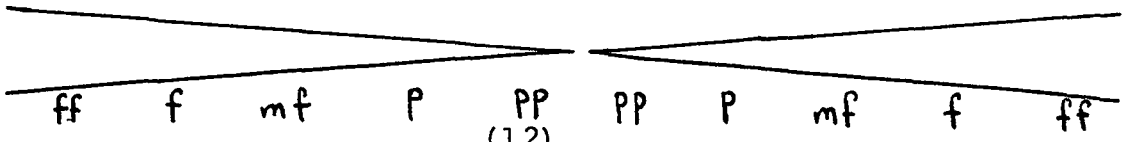
Kol havaları da bu zorunlu alemciliğin oluşturduğu şartlar çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Kol havaları uzun

(10) a.g.e. S.289.

(11) TUTKUN, K.Yücel, Karakolun Türk Emniyet (Polis) Teşkilatındaki yeri, Görevleri, Sorunları, TODAİE, Kamu Yönetimi Uzmanlık Tezi, Ankara 1979.

seneler önce yani Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemlerde kolluk kuvvetlerinden gizli yapılan, toplu, özü ve sözü bir olan, ser verip sır vermeyen yiğit kişilerin biraraya gelerek yaptıkları sazlı, sözlü, içkili, rakslı ve kadınlı alemlerden kaynaklanmıştır. Çünkü bu alemler her an basılma korkusu yaşanan alemlerdir. Basan ve baskın yapan da kolcu olduğu için, çalınan ezgilerde bir tür uyarı niteliği taşırdı. Kolcunun geldiğini belirten bu hava dışardan gelen ihbar üzerine çalınır ve herkes toplanır, yasak olan şeyler ortadan kaldırılırdı. İşte bu yüzden çalınan uyarı ezgileri Kolcu'ya hitaben kol havası adını almışlardır.

Kol havalarının kadınlı, içkili, sazlı ve sözlü, rakslı olduğunu Muzaffer Sarısözen'in 1943'de Ankara Devlet Konservatuarının 7. derleme gezisinde Trabzon ve Rize'de tuttuğu şu notta kol baskınının bir tasvirini görmek mümkündür. Şöyleki; kız oynatma esnasında devriyelerin kontrolüne karşı nüanslarla vaziyeti idare etmek gibi pek enteresan bir mevzuu ihtiva eder. "Kol geliyor!" ihtarını işiten saz derhal imkân nispetinde kısar. Oynayan kız da zil ve ayak seslerini keser. Fakat âlem devam eder. Kolcunun uzaklaştığını haber veren gözcüler, seslerin keskinleşmesini hazırlamış olurlar. Vaziyet şöyle hülasa edilebilir.

nüans bakımından önemli. ⁽¹²⁾ " diyor.

Bu nottan da anlaşılacağı gibi kol havaları kadının oynatıldığı içkili, sazlı, rakslı oturak alemlerinin ta kendisidir. Halil Bedii Yönetken de derleme notları

(12) ŞENEL Süleyman "Trabzon Bölgesi Halk Müziğine Genel Bakış", (Yayımlanmadı) Kişisel görüşme, 1993.

adlı eserinde kol bastı havalarına değiniyor ve şöyle ifade ediyor; bir çok Karadeniz (Trabzon ve Rize) lehçesiyle türküler derledik, bunlar içinde kol bastı havaları iç Anadolu'da çok çalınır ve belki içten kıyıya gelmedir. Bu havalar bağlama ezgileridir, sözsüzdürler. Kolbastı havasında adeta bir kolbaskını tasvir edilir. Kol yaklaşıncı ezgi hafifler, piano hatta pianissimo bir halde çalınır, kol uzaklaşıncı tekrar kuvvetlenir ve forte'ye girer diyor. Anlaşılabacağı kol bastı ve kol havaları gizli ve sakinlikli ortamlarda yapılan oturak alemlerinde meydana gelmiştir. Gizli yapılan bu toplantılarda unsurlar hem islâm dinince yasak olan hem de tutucu çevrelerce hoş karşılanmayan durumlar vardır. Daha evvel söylediğim gibi bu hoş karşılanmayan toplantılar devlet tarafından da yasaklanmış ve bu işin kontrolü kolluk kuvvetlerine bırakılmıştı.

Bu toplantılar bu yüzden kolluk kuvvetlerinden ve toplumun taassup çevrelerinden gizli yapılmak zorundaydı. Alemin kimsenin görmeyeceği, ulaşamayacağı, gizli yerlerde yapılacak olması ve aleme katılacak kişilerin çok seçkin olması bu toplantıların bir özelliği idi. Alemler yapılırken dışarıda 1 veya 2 gözcü bırakılır. Bu gözcüler kolcu gelirken alemdelikleri uyarsın, hazırlıklı olsunlar, eğlenceyi bozmadan daha kısık vaziyette muhabbete devam etsinler diye dışarıda hazır beklerlerdi. Kolluk kuvvetleri eğer bu eğlence yerine ulaşırlarsa içeriye işaret vererek baskını haber verirler ve alem devam etmekle beraber saz hafif çalar, kadın zilleri az vurur, yere daha az basar ki hem dışarıya ses çıkmasın hem de alem devam etsin. Daha sonra gözcüler kolluk kuvvetlerinin geçtiği işaretini verirler ve muhabbet ya da alem eski hızıyla devam eder. Bu yüzden böyle zor şartlarda eğlenen insanlar kolbaskınına ve kolcu'ya hitaben bazı ezgileri onlara ithaf etmişlerdir.

Kol havalarının doğduğu ortam bu sosyal olayların gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Toplumun bazı kesimine yapılan baskılar neticesinde, toplumda alemini seven kesimi

bu alemleri gizli yapmak yoluna itmiş ve yaşadığı sosyal olaylar neticesinde buna folklorik bir özellik kazandırmıştır.

1.3. Kol Havasının Doğduğu Ortam Gibi, Aynı Amaca Yönelik Diğer Yörelerde de Mevcut Olan ve Değişik İsimlerle Anılan Toplantıların İsimleri, Adetleri ve Kuralları hakkında Yazılı Belgeler.

Kol havasının doğduğu ortam gibi, yurdumuzun diğer yörelerinde de değişik adlarla anılan alemler sayesinde folklorun bu adetleri ve müzikleri yaşayarak günümüze ulaşmıştır. Biz bu alemleri 2'ye ayıracağız. Çünkü bu alemlerin bazılarında, içki, raks, saz ve söz, kadın var, bazılarında sadece müzik ve raks var. Sadece müzik ve raksın olduğu toplantılar daha çok eğitici, öğretici ve dini toplantılardır. Bu çeşit toplantılarda konumuz içinde yer almıştır.

Bu toplantılar, Konya'da oturak alemleri, Ankara'da cümbüşfelfele, Ankara Beypazarı'nda, Muhabbet, Çankırı'da; Sohbet ve yâran (Çankırı'daki bu sohbet veya yâran ortamı içkisiz, kadınsız edep ve terbiye çerçevesinde olan içinde müzik ve raks'ın yer aldığı ahlaki bir toplantıdır). Kırşehir'de; Muhabbet, Yozgat'ta; Muhabbet, Elazığ'da; Şeve kirmek, Balıkesir'de; Dursun bey Sohbeti ve Barana'sı Kastamonu'da; Oturak alemi veya perde alemi, Giresun'da; Muhabbet şeklinde karşımıza çıkar.

Konya Oturak Alemleri

Konya oturak alemleri ile ilgili konuyu, Ergun Hiçyılmaz'ın bir dergide yayınladığı, geçmiş zaman olurki köşesinde yazıya döktüğü oturak alemlerinden Konya ile ilgili olanlarını aynen aktarıyorum;

Folkloru yıllarını veren Dr.Mehdi Halıcı "Kaşık Oyunu"nu Selçuklu dönemi öncesine kadar götürür. Selçuklular'ın Anadolu'ya gelişlerinde bu oyunu da miraslanmalarında çok güçlü olasılık olarak gören Halıcı "Kaşık Oyunu"

nu oynayan kadınların Sakilik de yaptığını belirtir.

Bu sözleri perçinlemek için Mahmut Ragıp Gazimihal' in Konya Musikisi adlı kitabında kaşık oyunu bölümü aynen şöyle doğruluyor;

Konya davul zurnayı unutmasına karşılık Horasan işi kaşık oyunlarını kıskançlıkla yaşatabilmesi de o derece sevinilecek bir kazançtır. Güney İran'ın meçhulü kalmış kaşık oyununun Horasan bölgesinde eski zamanlardan beri oynandığı XVI.u ve XVII.ci asırlara ait minyatürlerden ve daha eski edebi metinlerden biliniyor.

Kaşık oyunu, kadınlı erkekli kaşık oyunları, şehir ve kaza merkezlerinden başka, bölge içinde konaklayan aşiret obalarında da her şenlik vesilesiyle oynanıyor. Konya'da kaşık havalarına ve kıvrak oyun havalarına-kaşık şıkırtılarına izafetle-şıkıltım havası denir. Erkeklerin kaşıkla oynaması yiğitlik erkanına aykırı sayılmaz. Esas itibariyle kadın oyunu olduğu halde, tesettür yüzünden erkeklerde de oynanır olmuş.

Yalnız, gerek erkeklerin gerekse temiz kadınların kaşık yerine parmak zilleri takınarak oynamaları ayıp sayılıyor. Sebebi ise hafif kadınlar zil takınarak eski oturak alemlerinde oynarlardı. İyi zil kullanan kadınları "Falan hatun öyle zil döverki..." diye överlermiş.

Kaşık oyunu, bayağı ruhlu bir oyuncunun elinde belki fazla şehvani görünüşler alabilirse de, nezih bir genç kızın parmakları arasındayken bir şiir ve hayal kaynağı kesilebilir. Oyunda el, kol, ayak, beden ve hatta yüz ve göz hareketleri ifadeye yardım eder. Başlı başına bir ritm gibi...⁽¹³⁾"

(13)GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp, Konya'da Musiki, C.H.P.Halk Evleri Yayınları Milli Kültür Araştırma II, Ankara, 1947, S.65, 66.

Mehdi Halıcı'nın Konya Sazı ve Türküleri kitabı ile Fevzi Halıcı'nın araştırmalarında folklorik özellikler görülür. Oyuncu kadınlar konuğun kucağına "manastır usulü" oturup bade sunar. Ardında meze olarak konuğu dudaktan öper. Oturak alemlerindeki oyuncu kadınlar eski dönemin aksine özel bir giysi giymez ama oyun süresi içerisinde soyunurlar. Yoksa "Alem" sadece tahta kaçık çalınarak nasıl neşelenecek?

Oturak alemlerinde mutfağın yeri önemli müzik, raks ve içkiyi sofraya bütünler. Alemin ön tadımlığı çetnevirdir. Sonra tas yoğurt, saç böreği, dürüm ve salata gelir. Buharlı et ve ciğer kavurması ile yemeğin henüz ortasına gelinmiştir ki pat "paşa mezesi" sunulur. Paşa mezesi dedikleri içki mahmurluğu yok edip kişiyi paşa paşa aleme devam ettirir ki gayetle midevi olup "manastır oturması" halinde kişiyi mukavim eyler. Oturak bağlantı türküsü ile sürerken bu kez bol ekşili çorba içilir. İçkiyi paşa mezesine rağmen fazla kaçıran varsa olduğu yere yatar. Bu sırada ev sahibi sızanları "Tarassut" altında tutmaktadır. Alemin tek düzeliğini "Küstüm" ortadan kaldırır. Oyuncu oyun arasında "Küstüm" diyerek oyunu dondurur.

Bu deyişle saz grubu da susar, kadehler yuvarlanır ve saz grubu bir, iki dımbırtıdan sonra "küsme güzel her kabahat bizdedir" türküsünü söylemeye başlar. Oyun kaldığı yerden devam etmektedir.

"Küstüm"e neden başvurulduğu bilinmiyor. Alemin havasından uzaklaşanları, geceyi dırdır edip berbat edenleri uyarmak amacını güttüğü de akla gelebilir. Oturak alemleri en görkemli dönemini 1915-1930 yılları arasında yaşamış Konya merkez köyleri; Sakyatan, Yarma, İsmail, Çumra, Ovakkavağı, Meram, Obruk, Altanekin, Sille ve Tepeköy'dür. Bu geleneği alabildiğine yaşayan yöreler olmuştur.

Oyuncu kadınlar arasında benli Alime, Miyase, Tah-telbahir, Akkutu, Atyormaz ve Gramofon'u eskiler asla

unutamaz.

Oturak Alemlerinde disiplin geçerlidir. Ama olaylı-
sı da pek çoktur. Oyuncu kadın "Efe"ye aittir. Efenin
evinde "kapatma" olarak yaşayan oyuncu kadın, evin esas
kadını tarafından bakılır.

Efe oyuncunun oturak alemlerinde oyun oynamasına
ses çıkarmaz. Ama alem sonrası tekrar eve getirirdi. Fa-
kat bazen silahlar çekilir "Baranalar" baskınla göz koy-
dukları oyuncu kadınları alemden alıp götürürlerdi.
İşte bundan sonrası "Namus" meselesidir. Kadının oturak
aleminde oynamasına izin veren "Efe" onun kaçırlılmasını
sineye çekmez ve bu yüzden silah çekerdi. Yıkık mahalle-
den Abdurrahman Ağa, Çavuş, Gazyağa Mehmet bu alemlerin
ve muhabbetlerin bilinen birkaç ünlüsü olarak yaşamış-
tır⁽¹⁴⁾."

"Bir ara bu alemlerde kadın kaçırma adeti ve otu-
rak alemleri Konya'da Ferit Paşa zamanında yasaklandı
(1315-1316)⁽¹⁵⁾."

Ankara'da Cümbüş (16)

1937 yılından beri, her yıl Milli Eğitim Bakanlığı
tarafından yaptırılan halk türkülleri derlemelerine bu yıl
(1945) Ankara, Çankırı, Kırşehir ve Yozgat'ta devam edil-
miş, 400 küsur halk ezgisi ve oyun havası plağa kaydolun-
muştur.

Ankara müzik ve oyun folklorundan bahsederken (An-
kara'da Cümbüş) konusunu seçmemizin sebebi, yakın tarihi-
mizde hakiki Ankara müziğinin ve oyununun başlıca Ankara
cümbüşünde yaşamış olmasıdır.

(14) HİÇYILMAZ, Ergun, STAR Haftalık Magazin Dergisi,
Sabah Yayıncılık, İstanbul, 6.12.1992, Sayı:60, S.26-28.

(15) GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp, Konya Musikisi, C.H.P. Halkev-
leri Yayınları, Milli Kültür Araştırma, II. ANKARA, 1947.
Sayfa:66, dipnot.

(16) YÖNETKEN, H. Bedii, Derleme Notları I, Orkestra Yayınları
Çeltük Matbaacılık, İst. Mayıs 1966. S:9-13.

Cümbüş, usullü, disiplinli bir muhabbet, edep ve terbiye dairesinde yapılan bir eğlence, içkili, kadınlı, bir müzik ve raks alemidir. Bu alemde, küçük büyüğe saygı gösterir. Büyük küçüğe riayet eder ve cümbüş, karşılıklı bir sevgi ve güven içinde devam eder. Büyüklerin idaresi altında içilir, saz çalınır, kadın oynatılır, efeler bizzat oynarlar, eğlenirler. Böylece bir toplantı ve alem için herşeyden önce bu işe müsait bir yer lazımdır. Her yerde cümbüş yapılamaz, cümbüşe uygun, kenar köşe, çıkmaz sokak, dışarıya ses sızdırmayacak kalın duvarlı evler gereklidir. Bu evlerin duvarları 3-4 metre kalınlığında olurdu, ne zil, ne saz ve ne türküyü dışarı sızdırmazdı.

Cümbüş, gizli yapılandı. Sebebi, devriye basar ve yahut sofular, mutaassıplar (ahlak bozuluyor, buna mani olmak lazımdır) diyerek saz çalmaya, kız oynatmaya müsaade etmezler, ona mani olmaya çalışırlardı.

Cümbüşe, her önüne gelen de alınmazdı. Cümbüşe katılacak gençlerin, ağızları pek olmak lazımdı, aksi takdirde bu tâ camideki hocanın kulağına kadar gider, o da vaiz esnasında, isim vermeden atar tutardı. Cümbüşü tertipleyen 20-30 delikanlı, aralarına kart, sakallı delikanlılardan da alırlardı. Cuma ve Bayram Namazlarında, namazdan önce vaiz (sakal bırakacaklar ayağa kalksın) der, bir kaç kişi ayağa kalkar, sakal duası olur, onlar artık o andan itibaren sakallarına ustura vurdurmazlardı, gizli içerdilerdi. Cümüşte içkiye tövbeliler de bulunur, fakat onlar içmez, yalnız oturur, seyrederlerdi. Cümbüş, bu sakallı, kart delikanlıların idaresinde yapılır, genç efeler, yaşlılara hizmet ederlerdi. Kartlardan usul, edep öğrenirler, saz ve söz hep onların izniyle olurdu.

Cümbüşte, baş köşeye en yaşlı efe otururdu, diğerleri yaş ve başlarına göre yer alır, otururlardı. Cümbüş odasında, her yaşın kendine göre yeri ve oturmanın bir adabı vardı. Geniş cümbüş odasında sedir ve yer minderleri bulunur, sedire büyükler, bağdaş kurarak veya bir

dizlerini bükerek otururlardı, ayakları sedirden aşağı sarkıtmak, ayak ayak üstüne atmak çok ayıptı. Yer minderlerine orta yaşlılar otururdu. Gençler mutlaka diz çöke- rek oturmak mecburiyetinde idiler. Büyükler müsaade etme- dikçe dizlerini kaldırmazlar veya bağdaş kurmazlardı. Ak- si takdirde göreneksiz, terbiyesiz addedilirlerdi. Böyle bir gence ertesi gün yolda rastlayan bir yaşlı onu bir kahve veya dükkana çeker, cümbüşte büyüklerin yanında na- sıl oturulacağını anlatır ve tenbihatta bulunurdu.

Cümbüşe yeni, temiz elbiselerle gelinir, her içeri giren sağ elini göğsüne götürerek odadakilere selam ve- rir, ellerini bağliıyarak beklerdi; büyükler gelene yer gösterir, o da daima kendinden yaşlısının altında yer alır, otururdu. Cümbüşe, efelere ait kadınlardan bir veya iki tanesi getirilir, onlar cümbüş odasında, kapıdan gi- rince hemen sağda iskemleler üzerinde otururlardı. Mensup oldukları efeler tarafından idare ve maişetleri temin edi- len bu kadınlara "Lan" denilirdi. Sert ve hor bir muamele görürlerdi. Cıvımlarına katiyen müsaade olunmazdı. Eğer nâhoş bir harekette bulunurlarsa, ait oldukları efe tara- fından usulca dışarı çağrılırlar, tokatlanırlardı. Çok uslu ve terbiyeli olmak mecburiyetinde idiler. Cümbüşe, mutlaka yıkanmış olarak gelirlerdi. Vazifeleri cümbüşte hizmet etmek, ayınga tütününden sigara sarmak, oyun zama- nı gelince oynamaktı. Birî, mütemadiyen sigara sarar, öbü- rü sigara yakardı. Efelerin sigaralarını birbirlerinden yakmaları, bir kibritle iki sigara yakılması yasaktı. Ka- dınlardan sonra, sıra ile sakinin iskemlesi gelirdi. Saki- nin önünde koca bir sini durur, sini üzerinde cümbüş oda- sında ne kadar efe varsa o kadar kahve fincanı bulunurdu.

Rakı, bir kara binlikten fincanlara konur ve sunu- lurdu. İçkiyi saki idare ederdi. O, herkesin derecesini bilir, içkiyi ona göre ayarlardı; kimseyin cıvımasına, cümbüşün tadını kaçırmasına müsaade edilmezdi.

Cümbüşe yatsı namazından sonra başlanırdı. Yatsı namazına kadar büyükler konuşur, gençlere terbiye edici, ibret verici şöyler söylerler, büyük efelerin menkibelerini anlatırlar, güzel sohbetlerde bulunurlardı.

Yatsı namazından çıkıldı mı cümbüş başlardı. Önce saz çalınırdı. Bundan 25-30 yıl önce, Ankara'da Türk genç, başlamadan başka saz çalmazdı. Ut, kanun gibi çalgıları, hırıstıyanlar çalardı. Cümbüşte, saz başlayınca en önce, oturarak dinlenen havalar çalınırdı, Divanlar, koşmalar, Keremden söylenir, sonra kırıklara, oyun havalarına geçilir, kalenderiler çalınır oyuna kalkılırdı. Sabâhi, Misket, Mor koyun, Nağmen gelin, Hüdayda, Ankara koşması, Şeker Fındık, Yandım Şeker, Zeybek havaları çalınır söylenirdi. İlk önce bir veya iki delikanlı oynar, sonra kadınlar oyuna kalkardı. Bu kadınlar ekseriyetle kırma-pile-uzun beyaz entariler, üzerine sırmalı camadanlar giyerler, bellerine şal kuşatırlar, salın uçlarını göbek üstüne düğmelerlerdi. Oyun esnasında döndükleri zaman kırmalar açılır, ortada adeta çadırlar kurulmuş gibi olurdu. Saçlar bir tek saç halinde topuklara kadar uzanmış bir halde örülür, başlar yemeni ile kaldırılırdı. Büyüklerden biri, nezaketen: (gelinler kalksın, oynasınlar) diye emir verir, bir büyük, kadınların yemenilerini başlarından alır, kadınlar gayet terbiyeli, zarif bir eda ile sanat duygusu ve endişesi ile ve zevkle oynamaya başlardı. Kadınlar oynarken onlara göbekten yukarı bakmak memnurdur. Bakanlar, sululuk edenler, bir daha cümbüşe alınmazlardı. Büyük şahıs (otur) deyinceye kadar oyuna devam ederlerdi. Cümbüşe, daima iyi saz çalan, iyi oynayan delikanlı, iyi zil döven, iyi oynayan kadın tercihan çağrılırdı. Cümbüş aleminin en önemli unsuru baş ve orta parmaklara takılarak çalınan zillerdi. Bu ziller, gümüş mecidiye ile pirinç karıştırılarak dökülürdü. Cümbüşte zil dövecek olan kadının genç, güzel olmasından ziyade sanatkâr olmasına bilhassa iyi zil dövmesine, zilleri parmaklarında iyi ayarlamasına, çalınan müziğe en uygun bir şekilde zil dövmesine dikkat olunurdu. Kadın da cümbüşte iyi saz çalanı

arardı.

Cümbüşe, muhakkak bir sanat havası hakim olur ve orada mümkün olduğu kadar yüksek bir saz ve oyun ustalığı gösterilir, kendine göre bedii bir hayat yaşanırdı. Kadınlar, bir cümbüş gecesinde bir kaç kere oyuna kaldırılır, sonra delikanlılar zeybek oynarlar, sona doğru bozlak çalınır, en son Misket düzeninden bir kalkma havası; mesela "Ay doğar ayan ayan" çalınır ve bu suretle cümbüşe son verilirdi. Gün doğmadan önce, cümbüşçüler sessiz, sadasız, semt semt, kısım kısım dağılıp, cümbüş toplantısını sezdirmeden evlerine dönerlerdi.

Ankara Beypazarı'nda Muhabbet (17)

Beypazarı eski içkili kadınlı toplantılara "Muhabbet diyor. Burada da Ankara cümbüşünde olduğu gibi kadınlar kapı yanında oturuyorlar, arada sigara sarıp içki veriyorlar, bu alemleri güzel güzel anlatan bir Beypazarlı, (Kadınların yazmasını bağlamanın telleri altına sokardık ki, dışarıya ses vermesin, dışarıdan devriye, uşak dinlemesin) demiştir. (Vaktiyle öyle giyinirdik ki urubalarımıza bakmaya kıyamazdın) dediler. Beypazarı-Karaşar bölgesi Ege bölgesi gibi önemli bir zeybek ve efe bölgesidir. Beypazarlılar dahi (Karaşar uşağı yaman olur, cesur olur) diyorlar.

Çankırı'da "Sohbet" (18)

Çankırı denince her şeyden önce "Sohbet" hatırıma geliyor.

Yakın tarihlere kadar Çankırı'da müzik ve raksın başlıca sahası "Sohbet" idi.

(17) YÖNETKEN, Halil Bedii, a,g,e Sayfa 20.

(18) YÖNETKEN, Halil Bedii, a,g,e Sayfa 23-31.

Sohbet; yalnız Türkiye için değil, bütün dünya için enteresan, sosyal bir müessese, folklor bakımından son derece orijinal bir konudur.

Sohbet; içkisiz, kadınsız, edep ve terbiye daire-sinde ve çok sıkı bir disiplin altında yapılan, içinde müzikle raksın önemli yer aldığı, ahlaki, içtimai bir toplantıdır. Bilindiği gibi Ahilik fütüvvet, erlik esasına dayanan bir tarikattı, her Ahi'nin sofrası, eli ve kapısı açık, gözü, dili ve beli kapalı olması şarttı. Bu esaslardan mülhem olan sohbet yaranı da çevrelerindeki insanlara karşı iyi, kardeşçe duygular besler, sofraları, elleri kapıları açık, dilleri, gözleri kapalı bulunurdu. Sohbet devam edenlere "Yaran" denirdi. Yaran için sarhoş olmak, kumar oynamak, kadın peşinde dolaşmak ayıptı. Sohbet vaktiyle bir terbiye ocağı idi, babalar evlatlarının terbiyeleri için sohbetlere çok itibar ederlerdi, çok haşarı evlatlar sohbetlerde terbiye görmüşler, edep, erkan öğrenmişlerdir. Şu atalar sözü Çankırı'da halâ söylenir:

Oğlan babadan öğrenir sohbet gezmeyi,
Kız anadan öğrenir sofrâ düzmeyi.

Çankırı sohbetinin Alevi-Bektaşî "Cem"inden, Konya "oturak"ından, Ankara "cümbüş"ünden, Anadolu'nun diğer bütün halk eğlence toplantılarından çok ayrı, özel ve orijinal bir mahiyeti vardır. Çankırı sohbeti, bize göre, yüksek bedii bir değer taşıyan, Türk halkının içtimai, bedii zevk ve temayülleri gösteren müstesna bir toplantıdır. Çankırı sohbeti bütün Anadolu, kadınsız, içkisiz halk toplantılarının hepsinden ayrı, müstesna bir toplantıdır.

Çankırı sohbetinin ehr şeyden önce hususi bir odası vardır, bu odanın planı Çankırı ev mimari planı içinde yer almıştır. Ev sahibi bu odayı özenerek yaptırır. Odanın tavanı işlemeli, şerbetlikleri sanatlı olur.

Bu odanın özel bir planı ve formu vardır. Sohbet odasına darca bir koridordan (kapı aralığı)ndan geçerek girilir, bu oda müstakil şekilde uzunca büyük bir salon halindedir. Sohbet odasına girilen kapının tam karşısında "ocak" bulunur, ocak üstünde "şerbetlik" denilen bir yer vardır, buraya süslü güzel lambalar konur, ocağın tam karşısında, koridorun solunda ikinci bir şerbetlik vardır ki buraya da, lamba, sigara ve içinde sigara ateşi bulunan ufak mangal konur. Mustatil sohbet odasının sağında, bir basamakla çıkılan, Şahinçi-Şehnişin denilen, içinde makatlar bulunan hususi bir mahfel vardır ki burası çalgı takımı içindir, mustatilin sol dil'i sedirle döşenir. Sohbet odası zevk ve sanatla inşa edildiği gibi onun içinde yapılan sohbe de tam bir zevk ve sanat havası hakimdir. Sohbet odasında birden 20-30 ve daha fazla lamba yanar, oda gözleri kamaştıran bir aydınlık içindedir. "Keramet namei Ahi Evran'da bu zatın 120000 çırağı yandığı mezkûr dur."

Sohbetçiler sohbe en temiz, en güzel elbiseleriyle gelirler, her yer temizlik ve güzellik içindedir. (Ocak gürül gürül kızıl alevlerle yanar, yaranın sırmalı cepkenleri, ipekli poşulları parıl parıl parlar.)

Kış aylarında sohbet tertip etmek isteyen bir kaç arkadaş bir araya gelerek işi kararlaştırırlar, en önce sohbetin iki nafiz şahsiyetini seçerler. Sohbet bunların idaresinde devam edecektir. Bunlardan biri "Büyük Başağa veya Yaranbaşı", öbürü "Küçük Başağa veya Yaran kahyası" dır. Seçilen ağaların muvafakatleri alınınca "yaran" seçilir, bir de "çavuş" intihap olunur. Çalgıcılar, sohbe yenecek yemeklerin, yakılacak ışıkların cins ve miktarı tespit olunur. Yaranın adedi çalgıcılar ve çavuş hariç 24 kişiden mürekkep olur. Çalgıcılar bütün sohbet geceleri 10-12 hafta için angaje olunurlar. Sohbet gecesi küçük başağa herkesten önce gelip vaziyeti kontrol eder, yaran oda dışında ayakkaplarını çıkararak içeri girerler, ve oda ortasında durup sağ ellerini sol göğüslerine götürerek

odadakileri "Selâmünaleyküm" diye selamlar, başağalar dahil herkes ayağa kalkar, geleni aynı surette "Selâmünaleyküm" diye selamlar. Yaran yaşlarına başlarına göre başağaların minderlerinden itibaren kapıya doğru yer alıp erkan minderlerine otururlar. Ağalar önce iki dizleri üzerine oturturlar, neden sonra büyük başağa bir dizini kaldırır, o zaman herkes de aynı dizini bükür, bir zaman sonra büyük başağa sağ dizini indirerek sol dizini kaldırır, herkes ona uyar. Sohbeta tam ve mutlak bir disiplin hakimdir. Yaran sigaralarını birbirinden yakamaz, çavuş veya ocak sahipleri daima vaziyeti göz altında bulundurarak hemen hizmete şitap ederler, sigara yakmanın ve sohbeta herşeyin kesin olarak geleneği ve kaidesi vardır, her şey ona göre yapılır. Çalgıcılar herkesten önce gelir, yemeklerini yerler ve yaran gelmeye başlayınca "Çuhacı oğlu" peşrevini çalmaya başlarlar, uzun zaman devam eder. Oturma merasimi bitince saz fasla girer. Sohbet geceleri davetli misafirler gelmeye başlayınca saz, misafirlerin önemine göre tertiplenir, mesela Sabahiden ve Hüseyniden bir fasıl başlar, usule aşına birinin okuduğu bir gazelden sonra divan, koşma, topal koşma, zincirli koşma, müstezat, semai, Kerem, Kesik kerem okunur.

Kahve misafirleri ikinci "kalk git" kahvesini içip gitmeye başlayınca bunlar arasında hatırı sayılanlar varsa saz takımı "Cezayir" marşını çalar. Kahve misafirleri gittikten sonra gece yarısına doğru kapılar kilitlenir. Kapının dışarısına asılmış olan fener içeri alınır. O zaman orta oyunları başlar. Orta oyunlarına yemek misafirleri de katılırlar. Bundan dolayı sohbet yaranı yerli Çankırı oyunlarını bilmek zorundadırlar, bu mecburiyet yerli oyunların yaşamasını sağlamıştır. Bu oyunlardan sonra küçük başağanın teklifiyle herkes yerine geçip oturur, kahveler içilir. Bu esnada yarandan güzel sesliler yalnız saz ve def refakatiyle türküler söylerler. Sohbet geceleri tarihi ezgiler de söylenir. Sonra vakit müsaade ederse bir fasıl daha yapılır, bu fasıl daha çok sabahiden olur çünkü artık sabah yaklaşmak üzeredir.

Sohbetin en enteresan tarafı: "Arap verme" usulüdür. Sohbet zilli maşa ile defin ismi araptır. Ocak kimde ise bunlar bütün bir hafta onda kalır. Çavuş, elinde uzun bir şamdanla öne dikilir, büyük başağanın önüne gelirler, 12 telli saz gırnata, keman, def, zilli maşa, kaşıktan mürekkep saz takımı çalıp söylemeye başlar. Sonra yaranda sırasını savanla, sırası gelen ocak sahipleri bulunan küçük başağanın önünde bir halka olup otururlar, kahveler gelir, şamdan ortaya konur, bu sefer arabı alacak olana karşı, gene hep bir ağızdan (hacı hacı, canım hacı, başındadır altın tacı, sohbet tatlı sonu acı, aşam afiyet olsun, sohbetin mübarek olsun) ezgisi çalınıp söylenir. "İç aşam" derken kahve yeni sahibine uzatılır, fakat birden verilmez, nihayet verilir, sohbetin ağır ve eziyetli olduğuna dair nasihatları havi ezgiler okunur. Burada yemeklerin nefasetine dikkat olunması tavsiye edilir, sonra arabın iyi muhafaza edilmesine dair olan ezgi söylenir. Kahveler içilir ve (Git çarşıya yağın acısını alma, akşama kadayıf, geceye helva) gibi deyişlerle yeni ocak sahibine nasihatlar verilir. En son, eski ve yeni ocak sahipleri oynatılır. Bunlardan sonra çalgıcılar dahil bütün yemek misafirleri kalkıp giderler.

Kırşehir'de Muhabbet (19)

Kırşehir'de yakın tarihte yaşamış, içinde müzik ve oyunun hakim olduğu bir eğlence alemi "Muhabbet"tir. Kayabaşı'nın uşağından 30-40 delikanlı, bir araya gelirler eğlenirlerdi.

Önce kendilerine bir Efe ve Saki intihap ederlerdi. Efe, köşede minderde oturur, muhabbete katılan diğer delikanlılar itibarlarına göre yer alırlardı. Muhabbeti saki idare ederdi. Muhabbete iki, üç kadın getirilir, bu kadınlar muhabbet odasında, kapıya yakın bir yerde, edep ve terbiye dairesinde otururlardı.

Muhabbete, sofuların yatsı namazından sonra başlanırdı. Muhabbet gizli yapılır, devriyeden ve bilhassa beyaz sakallılardan çok çekinilirdi.

Muhabbetin can direği bağlama idi. Ona oyunlarda tef refakat ederdi. Sonraları ut da çalınmaya başlamıştır. Önce peşrev çalınır, onu divan, koşma, samai'ler takip ederdi. Bunlar oturarak dinlenilirdi, sonra oyun başlardı. Efe, (kızlarımız oynasın, ayaklarını görelim) diye emir verir, kadınlar oyuna kalkardı. Oyunlarda Develi, Badi sabah, Mor koyun, Sapı yüklettim kağniya, Varayım gideyim Urum eline, Merdini yavrum Merdini, Taktın mı zilin dördünü, gibi havalar çalınıp söylenirdi. Kırşehir Muhabbeti'nde de Ankara Cümbüşü'nde olduğu gibi sanat havası hakimdi. Kadınlar tek çift veya üçü birden oynarlardı, zil kullanırlardı.

Kadınlardan sonra erkekler çift çift ve zilsiz oynarlardı, (kadın, erkek karışık peş az oynanırmış, çünkü huylanırlar, hadise çıkarırlarmış,) eğer kadınlardan biri huysuzluk ederse kime ait ise, o efeler tarafından dışarı çağrılır, terbiye verilirdi. Muhabbet sabaha doğru sona erer, arkadaşlar birbirleriyle tokalaşırlar, kadınları getirenler, ikişer muhafızla beraber onları alıp götürürlerdi. Bazen yolda baskın olur, o zaman abalar kollara dolanır, bıçaklar çekilir ve vuruşulurdu.

Yozgatta Muhabbet (20)

Havası, suyu, çamlığı, çamlığındaki buz gibi suları ve her türlü özellikleriyle yurdumuzun en güzel il merkezlerinde biri olan Yozgat'ta, vaktiyle sazlı, oyunlu, kadınlı, içkili alemler, "Muhabbet"ler, eğlentiler yapılmış, oranın muhabbetlerinde de yaşlılara saygı gösterilir, muhabbet orada da edep ve terbiye dairesinde cereyan

edermiş. Muhabbette esas saz olarak "bağlama" çalınırmış, sonraları nadir olarak ut da çalınmaya başlamış. Bozlak, Afşar ağzı, Sürmeli, Zeybek, Misket, Bülbul.. gibi ezgiler çalınıp, söylenir, tek ve çift olarak karşılıklı şekilde oyunlar oynanır, muhabbetler gece yarısından çok sonralara kadar devam edermiş. Yozgat Muhabbetinde de "Zeybek", sözsüz, türküsüz olarak, yalnız çalınarak oynanmış.

Elazığ'da Şeve Kırmak (21)

Elazığ'ın bizim müzik ve raks konumuzu ilgilendiren diğer enteresan bir adeti de "şeve kırmak"dır.

Vaktiyle kadınlı erkekli hususi eğlentilerde kadınlar kollarında bir çok cam bileziklerle düz bir saf halinde erkekler arasına girerek saza karşı yere çömelip, dirsekleri kuvvetle yere vurmak, elleri ve kalçaları iki tarafa hareket ettirmek suretiyle oynarlarmış, şeveler birbirine çarptıkça ses çıkarırmış, şeve kırmak esnasında bir çok yerli oyun havaları çalınır ve söylenirmiş.

Dursunbey Sohbeti veya Baranası (22)

Balıkesir milletvekillerinden F.Beyin yakın ilgisi sayesinde "Dursunbey Sohbeti"ni az çok otantik bir şekilde baştan sonuna kadar seyretmeye muvaffak olduk.

Kış yaklaşmadan önce arifane bir ziyafet verilir, bu ziyafette sohbetin nasıl yapılacağı, ona kimlerin katılacağı tesbit olunur. Sohbete ortak olanlara "Sohbet ahabları", sohbetin toplanacağı, yapılacağı yere "Barana-Barhane" sohbeti idare edenlere "Barana Başı" denilirdi. Barana başkanı bütün bir kış için seçilirdi, bunlar iki kişi olurdu, daha yaşlısı başkanlık ederdi, baranabaşının icra

(21) YÖNETKEN, Halil Bedii, a,g,e Sayfa 100

(22) YÖNETKEN, Halil Bedii, a,g,e Sayfa 136-137-138.

vasıtası da "Sohbet Çavuşu" adını taşırdı. Sohbet çavuşu, sohbet ahbablarının günlük ahvalini kollamakla da mükellefti, Sohbet ahbabları başlarına, göğüslerine altın varakla beraber takılan bir çiçek veya yaprak ve otu ilıştırırlardı. Sohbet gecesi sohbet ahbabları ellerinde sazları bulunan saz takımıyla beraber Barana'ya 50 metre mesafeden özel ezgiler söylemeye başlarlar, her iki adımda bir durularak bir beyit çalar ve söylerler, bu suretle eve yaklaşırlar, eve girilince, merdiven başında, yukarı çıkılınca, oturulunca, kahveler gelince, sohbe başlarken hep ayrı özel ezgiler çalınıp bir ağızdan koro halinde söylenirdi.

Arada o bölgenin en orijinal oyunları oynanırdı. Sonra yemek yenilir, kahveler içilir, "Sohbet övme" ezgisi gibi çok özel ezgiler okunurdu. Sohbet övme ezgisinde o geceki sohbet kimde olduysa ve gelecek sohbet kimde olacaksa onlar anılır, buna ait merasim bütün teferruatıyla icra olunurdu. Sohbet'te muhakeme de yapılırdı, mücrimlere, cürümlerine göre hafif veya şiddetli cezalar verildi. Dursunbey sohbetinde iş bölümü vardı. "Küçük ahbablar" gelenleri, konukları karşılar, "Büyük ahbablar" da onları teşyi ederlerdi. Sohbet içkisiz olurdu, fakat içki almak isteyenler barana başından izin alarak dışarı çıkar ve dışarıda bir miktar içki alıp, içeri girer, yerlerine oturlardı. Sarhoş olmak yasaktı.-Bu müsaadenin son zamanlarda verilmiş olduğu sanılmaktadır, sohbet gerçekte içkisiz bir toplantıdır- Barana'dan sır çıkmazdı. Baranabaşının müsaadesiyle Barana'ya misafir de kabul olunurdu, fakat konuklar bir saatten fazla kalamazlardı. Sohbetin yapılacağı yeri ahbabların ifşa etmeleri yasaktı. Sohbetlerde kesin disiplin hakimdi. Yaş meselesi önemli bir rol oynardı. Sohbet teşkilatı üç sınıfa göre tertiplenirdi. a) İhtiyarlar, b) Orta yaşlılar, c) Gençler. Sohbet ahbabları birbirine yardım etmeye, birbirini sevmeye, saymaya mecburdular. Çavuş bir hafta içinde olup bitenleri baranabaşıya anlatır, şahitler dinlenirdi. Bunlar ciddi bir

surette ve büyük bir disiplin içinde cereyan ederdi. Sohbet, yapıldığı zamanların bir terbiye müessesesi idi. Masallar, hikayeler anlatılır, memleket ahvali görüşülür, yarenlik edilirdi. Sohbette kullanılan sazlar şunlardı: Ut, keman, saz, cura, tef, düdük, darbuka, kemaçe. Bunlardan ut'un sonradan girdiğine şüphe yoktur, aslında sadece halk müzik aletleri kullanılırdı. Maniler, türkülerle, ertesi hafta sohbetin kimin evinde olacağı terennüm olunarak bildirilirdi. Sohbet tamamıyla içtimai, ahlaki, terbiyevi bir müessese idi, orada ecdadımız içtimal, nezih, bedii bir hayat yaşamışlar, bu, son devirlere kadar devam etmiştir. Dursunbey Sohbet-Barana alemi ile eski Ahilerin teşkilatı ve gene eski esnaf kurumları adetleri arasında büyük bir benzerlik mevcuttur. Dursunbey baranası eski Türk geleneklerinin devamıdır. Sohbet müessesesine daha mufassal şekilde Çankırı'da, ve gelenek izleri ve bakiyeleri halinde hemen her tarafta, raslanır ki ona bu defa Soma-Tarhala'da da tesadüf ettik.

1.3. Kastamonu'da Perde Alemi (23)

Musikili meclislerde, eski oturak, oturak alemi denen, cümbüş denen, fasıl denen, alem denen Kastamonu'da perde alemi adı altında yapılan toplantılar vardı.

Kastamonu'daki perde alemi de, o yöreye has halk ezgilerinin çalındığı ve günümüze bu alemlerde ve cemiyetlerde çalınan ezgilerin bizlere bu vesileler neticesinde ulaştığını biliyoruz. Kastamonu'daki perde alemi bu yüzden önemlidir. Çünkü perde aleminde de oturak alemi yapılmaktadır. Bu toplantıların da kendine has örf, adet ve gelenekleri vardır. Bir kere perde alemi ismi alem yapılan yerdeki evin dışına ses, ışık sızmasın diye perde yerine ondan daha kalın ve ses yutucu kalın yorganların perde yerine rapt edilerek yapıldığından bu ismi almıştır.

(23) ŞENEL, Süleyman, Kastamonu'da perde alemleri-özel arşiv belgelerinden alındı. İstanbul, 1993.

Bu toplantıların da gözden ırak, kimseyi rahatsız etmeyecek şerde olması, güvenlik güçlerinden saklı olmasının da sebepleri var. Bu müzik toplantılarına baktığımızda bir takım unsurlar görürüz. Bunlardan biri toplantıların gizli yapılması anlamına gelir. Sebebi bu toplantılarda müzik vardır, raks vardır, kadın vardır, içki vardır. Bu dört unsur mutaassıp çevrelerde hoş karşılanmaz, yadırganır hatta tepkiyle karşılanır. Bu tabii islamiyetin yasaklarından biridir. İçki içene de hoş gözle bakılmaz. Bu meclislerde içki var, raks var, halk kendisi bir oyuna katılır dahil olur ama böyle içki içilen ortamlarda oyun oynamak başka şeydir, ya da açık bir alemde davul zurnanın verdiği ahenkle coşturucu özellikle kalkıp oynamaya çalışmak başka şeydir. Bu mecliste oyun oynayanlar daha ziyade kadınlardır. Kadınlar oynatmaya sevkediliyor. Kadın oynatmak halkın hoş karşılamadığı bir olay. Demek ki içki var, kadın var, kadın ne yapacak kadın içki sunacak, sakilik yapacak, kadın zaten bir kişinin oturak beyinin ya da meclisi yürütecek kişinin şef'in ne dersiniz deyin malıdır. Bu da islamiyetin hoş karşılamadığı bir olaydır. Bu olay aile ahlakına da aykırıdır. Halk bunlara bu yüzden tepki gösteriyor. Kadın aynı zamanda oturak aleminde erkeklerin içinde barınıyor, hizmet ettiriyor hem de oynatıyor tabii bunlar hoş karşılanmıyor. Burada toplumu zedeleyecek davranışlar vardır.

Halk, müziği sever fakat eğlence amacıyla kullanılırsa, eğer zevk unsuru olarak kullanılıyorsa ve musiki ile içki yanyana geliyorsa halk buna karşı çıkar. İşte perde alemlerinin gizli yapılmasının sebeplerinden bir tanesi de budur. Gizli yapılıyor o zaman nerede yapacak, gözden ırak bir yerde yapacak, herkesin toplu olarak yaşadığı mekanın dışında olabildiğince uzak yerlerde olacak. Gözden uzak olarak yapılacak toplantıda bugün kime gidelim, 3-5 arkadaş biraraya geliyor ya da daha fazla arkadaş, bugün hasan efendiye gidelim diyor. Evine gidiyorlar veya birisinin evine gitmiyorlar da uzaktaki bir yeri, birisinin uzaktaki bir başka yerini mekan olarak

seçebiliyor.

Bu meclislere herkesi kabul etmiyorlar. Bir defa reşit olacak, bir defa belli ahlakı ya da görgüye dayalı kuralları bilecek, adabı bilecek, erkanı bilecek, yol bilecek, bunun için alıştırmak lazım, öğütler veriyorlar. Davet edilenin dışında kimse gelemmez. Sonra bu meclise gitmenin bir şekli var. Eli boş gitmeyeceksin, mutlaka o toplantıyı tertipleyen haneye bir şeyler götüreceksin, yiyecek götüreceksin ama ne götürdüğünü kimse bilmeyecek, dışarda teşrifatçıya bırakacaksın, bir köşeye artık orda herkes ondan istifade edecek. Bunun yanı sıra tehlikeli maddeleri de sokmayacaksın, bıçak-kama gibi, silah gibi tehlikeli maddelerden sokmayacaksın. Onları da bırakacaksın güvendiğin bir dostuna ve o şekilde içeri gireceksin.

Bir de meclisi yöneten birisi var. Ya en çok itibar edilen, sayılan ya da en yaşlı tecrübeli veya halkın bilemeyeceği sebeplerden dolayı sevip saydığı insanlardır. Toplantıyı alemleri bunlar yönetir. Bunların her dediği kâ-nundur. Otur-otur, kalk-kalk bacağını uzat-bacağını uzat, hadi içelim-hadi içelim, saz çalsın-çalsın, raks başlasın-başlasın bir kaş işaretiyle saki'ye emreder, saki hemen sakilik görevini yapar. Onun da kuralları vardır. Kadeh tutmanın kuralları vardır. Saki bazen doldurmaz, çünkü kadeh avucun içindedir ve içinde ne olduğunu kimse bilemez. Saki bazen sarhoş olanın gözünün içine bakıp içki vermiyor, çünkü sarhoş olmaya başlamış, daha sonra sapıtacak vermiyor. O da vermiş gibi alıyor. Zaten bir de çirkeflik yapacak olsa, o zaman tutup kolundan atarlar. Sakiye sarkıntılık söz konusu olamaz. Olacak olursa olduğu an onu öldürürler. Orada son derece terbiyeli bir şekilde oturacaksın, kalkacaksın, yiyecek, içeceksin, eğleneceksin ama azmayacaksın, kadına yan gözle bakmayacaksın.

Burada her şey program dahilindedir. Nerde, ne zaman, ne başlayacak ne söylenecek, sohbet ne zaman yapılacaktır, hep beyin emri doğrultusunda bir kural içindedir.

Herkes demlendiği zaman keyfe geldiği zaman, oyun başlayacaktır. Bunlar zaten hazırlanmışlardır. Bunlar hep gizli yapılıyor. Gizli yapılmasında sakıncaları var, bu sakıncalardan biri şikayet edilmedir. Eğer birisi bunu haber alırsa, zaptiyeler eğer böyle birşey alırlarsa, baskın yaparlar ve hiç arzu edilmeyen şeyler olur. Yani öldürmeye, yaralanmaya kadar giden, hapse atılmaya kadar giden bir takım kötü olaylar olabilir. Bunun önüne geçmek için bir takım yollar bulmuşlardır. Mesela çok sevilen ağaları, paşaları, beyleri meclise davet ederler. O zaman baskın kolay kolay yapılamaz veya zaptiyeden yetkili bir şahsı davet ederler. O olduğu zamanda bir şey yapılamaz, baskın olmaz. Eğer bu kişiler de toplantıda yoksa dışarıya gözcü konur ve muhabbet sabaha kadar devam eder. Sabah vakti herkes kimseye görünmeden evine gider ve böylece gizli yapılan alem sona erer.

Giresun'da Muhabbetçilik (24)

Muhabbetçilik bir halk geleneğidir. İnsanlarımızın bir araya gelerek hoşça vakit geçirmeleridir. Karşılıklı saygı ve sevgi anlayışına dayanır. Özellikle iklim ve doğa koşulları ve sosyal dayanışma muhabbetçiliği zorunlu hale getirmiştir.

İçkili muhabbetlerde, özellikle gözden ırak yerler tercih edilirdi. Böyle muhabbetlerde kadına da yer verilir. Muhabbete getirilen kadının bir sahibi vardır. Sorumluluğu sahibine aittir. Topluluğu oluşturanların karakter yapısında, dostluk, olgunluk ve kardeşlik duyguları hakimdir. Mertlik ve delikanlılık gururu başta gelir. Kadına karşı kimse kötü niyet güdemez. Aksi halde bıçaklı, kamalı kanlı kavgalar çıkar. Devriyeye kız kaptırmak ise erkeklik gururunu zedeler ve toplumda kınanırlar. Belli bir yaş grubunun altında olanlar muhabbet sofralarına kesinlikle

(24) MENTEŞEOĞLU, Erden, Giresun'da Muhabbetçilik, Söyleşi, Giresun, 1993.

katılamazlar. Çalgılardan bağlama, kemençe, ud, cümbüş, klarnet, zil ve def bulunabilir. Saz çalan Rumlar da muhabbet sofralarına katılabilirdi.

Muhabbet havasına girince sazlar çalar ve oturak havaları söylenir. Kadın ancak sahibinin izniyle oynatılabilir. Muhabbeti oluşturanlar da sazlara eşlik ederler. Kaşık, çatal ve bıçaklarla yemek sahanları üzerinde tempo tutulur. Muhabbetin sonunda kadına bahşiş vermek adettir.

Muhabbet sofralarında yöresel yemeklerin yanında fındık, yoğurt ve turşu başta gelen mezelerdir. Sofranın asıl özelliği yiyeceklerin çeşnisi değil de, muhabbet meclisinin oluşturanların mükemmelliğidir.

Türkülerimiz, aynı zamanda birer oyun havasıdır. Muhabbet sofralarının vaz geçilmez türkülerinden bazıları:

"Oy Giresun Kayıkları", "Al tavandan belleri", "Gçerken bize uğra", "Oy miralay miralay", "Altını bozdu-rayım", "Oy bançenize ben giremedim", "Bir fındığın içini", "Aksu derler adına", "Altın yüzük var benim", "Oy Giresun Bulancak", "Merekte Sarı saman", "Lazutlar Salkım saçak", "Nazlı kavak", "Kömürlük Dağı", "Alperde yeşil perde", "Sokakbaşı meyhane", "Çınarların söğüdü", "Çatlık altında", "Mican"...

Bütün bunların dışında muhabbet sofralarında söylenen Anadolu oturak havaları:

"Mendilimin yeşili, ben kaybettim eşimi", "Gesi Bağları", "Sürüverin cezveler kaynasın", "Çadırımın üstüne şıp dedi damladı", "Çarşamba dedikleri", "Sarardım ben sarardım", "Fidayda", "Sana da yaptırayım Naciyem aman", "Zeynebim Zeynebim"...

Ayrıca "Garip" ve "Tamzara" muhabbet soflarının vazgeçilmez uzun havalarıdır.

Salih Güler (Hayto Sali D.1328.

Röportaj 1993

GİRESUN

Toplantının amacı gizli olmasıydı. Tavassütluk vardı. Dağalrda derelerde, adamın olmadığı yerlerde toplanırdık. Rakımız yanımızda sabaha kadar muhabbet devam ediyordu. Daha sonra herkes sabahtan kimseye görünmeden kaybolup gidiyordu. Bu toplantıda kadına dokunma yoktu. Toplantıda 5 kişi, 10 kişi dahi olsa kadının bir sahibi vardı. Kadını bir kişi getirir ve götürürdü. Kadın çarşaf veya peştemal ile gelirdi. Oynarken çarşaf ve peştemalını açıp oynuyor, kollarını açmıyor, kollar kısa ya da uzun oluyor. Kadının soyunması bundan fazla olmazdı. Çıplak olmadığı gibi, kadının tırnağını dahi göremezsın, yüzünü görebilirsin. Sonra muhabbette kadına laf atamazsın. Çünkü kadını ben getirdim, başkanı kadına laf atamaz, sulanamaz. Bu tip işleri, Alman harbi Öncesi ve sonrasına kadar 1950-1951 yıllarına kadar yaptım. Hatta kolcular bir kere bastı ve çok dayak yedim. Bağlamamızı kırdılar, verdiler dayacağı, verdiler kötüğü, bizi mahvetttiler.

Çünkü, o zaman içki içmek, kadın oynatmak yasaktı. Bunları yaptığımız tarihler 1933 ile 1937 araları bunları yaşadım ve 1950 ve 51 yıllarına kadar da devam ettirdim.

Bu toplantıları en çok şehir dışında yapardık. Şehir içinde olmazdı. Gizli gizli, gizli kapaklı olurdu. Bu muhabbetler, toplantılar birbirleriyle anlaşabilen, gruplar arasında olurdu. Bunlar kendi aralarında muhabbet yapmaya karar verdiklerinde birbirlerine gidelim mi gidelim, şurada buluşalım gibi anlaşırırlar ve derhal kadını getirecek olana haber verirler. İki-üç şişe rakı, ekmek, peynir ve diğer mezeleri de alırız, bunları hallettikten sonra kadına da şehir dışında filan yere gel, biz orada bekliyoruz deriz. Bütün bunları hallettikten sonra oradan inzibatın elinin altından uzaklaşırız. Çünkü inzibat böyle olaylara izin vermiyor, kovalıyor. Şehir dışına (dere kenarına) çıktınmı herhangi bir تنها yerde otururuz.

Yakardık mumları, bahçelerin dibindeki çubukların ucuna mumları diker, çubukları da toprağa dikerdik. Ondan sonra haydi oğlum başla derdik, tıngır, tıngır saz çalmaya başlardı. Azıcık kafayı bulduk mu, başlardık bizde oynamaya, dere kenarında, dere kenarında daha başka ne yapabiliriz ki. Bu ortamda, mahalli havalar çalardık. Mesela Eşref, Giresun Karşılama, Giresun'un evleri, Kumyalı, Sokak başı meyhane.

Eskiden bu alemleri yapanlar Koç İbrahim, Beyazın Ahmet, Beyazın Bekir efendi, Dizman Mehmet, Budama Mehmet ağa (bağlama çalardı), Hacı Bey, Çoban Mehmet vardı. Bizden büyüklerden bize ulaştı, biz devam ettirdik ve halen devam ediyor. Şimdi eski oturak alemleri yoktur. Bu alemler fındık bahçelerinde yapılırdı. Trabzon, Samsun, Ordu, ve Giresun'da oluyordu. Bu alemlerin gizli yapılması önemliydi. Bu toplantıda oynayan kadınların özelliği, kocası ölmüş, dul kalmış veya kocası vurulmuş veya paraya ihtiyacı olan kadınlar bu alemlerde oynuyordu. Kendi aralarında bir de bahşiş verme vardı. Herkes içinden geleni verirdi. Para toplama gibi adetleri yoktu. Kadının dostu vardı. Dostunu seviyorsa ondan para almazdı. Bunlar tamamen onların arasında birşeydi. Kadın, erkek karşılıklı horon oynarlar, karşılama oynarlar, iki bir türkü çağırır, birbirlerine atma türkü söylerlerdi. Kol ve kolbastı havası da aynı şeydi.

Giresun'da muhabbet yapılan yerler, yüzbaşı suyu, çaloğlu çeşmesi, kalebayırı, gedik kayaydı. Bu muhabbette şu türkü de okunurdu;

Kale bayırı düzü
Devriye bastı bizi
Hep beraber olalım

Vermiyelim şu kızı sözleriyle alemde kale bayırında yapılan alemde bir baskın olayı anlatılır. Muhabbetlere kolluk görevi bittikten sonra kolcular da katılırdı. Onlara bir şişe rakı verdin mi tamam, seni görmezler,

onlar çarpıcıydı. Şimdi aynı şey bu zamana uygun olarak devam ediyor. Bir şişe rakı'ya yol değiştiriyordu. Senin olduğun yere gelmeyip etrafından dolaşıyordu. Biz bu alemleri gece yaptığımız için de gözcüye gerek kalmıyordu. Gözcülüğü de biz kendimiz yapıyorduk. Bu işin adetini, biz eskilerden öğrendiğimiz şekilde, duyduğumuz şekilde devam ettirdik. Bu toplantılara yaş akranı ne ise onlar katılırdı.

Yozgat'ta Muhabbetçilik (25)

Kol Havalarının doğuşu:

Uzun seneler önce kolluk kuvvetlerinden gizli yasak olan toplu özü sözü doğru ser verip sır vermeyen kişilerin bir araya gelerek sazlı sözlü yaptıkları toplantılarda yapılan oyunlardan kaynaklanmıştır. Bu toplantılar kolluk kuvvetlerinden gizli yapıldığı için çevrelerinden gözcüler bulunur, bu gözcülerin kendine has işaretleri ile kolluk kuvvetlerinin yaklaşıp uzaklaştığı haber verilir ve toplantı yapanlar da ona göre hareket ederlerdi. İşte bu hareketler sonucu çalınan sazlar yavaş veya hızlı olurdu, oyun hareketleri ise sazın bu ritmine uyumlu olarak el ve kolların hareketlerine uygun olarak süratli ve yavaş belirli bir ritm üzerinde oluşurdu. Toplantılar genellikle hiç kimsenin uğrayamayacağı unutulmuş gizli yerlerde yapılırdı. Eğlencenin böyle yapılmasını muhabbetle karıştırmak lazımdır, şöyleki muhabbet aileler arasında yapılan şenlikler ve eğlencelerdir, bunda bir gizlilik yoktur.

Kol havalarından önce o yöreye has ağır ezgiler çalınır, mesela: Yozgat'ta önce Yozgat sürmelisi, Çamlığın başında tüter bir tütün, Yine gördüm elif kızın yüzünü gibi türküler çalındıktan muhabbet koyulaştıktan sonra sıra ile oyun havaları çalınır. Önce iki kişi kalkar, karşılıklı Yıldız akşamdan doğarsın türküsü ile oyunlar oynanır. Bu toplantı meclis günlerce sürer, bazen haftalarda sürdüğü de söylentiler arasındadır. Kış geceleri aileler arası

(25) TÜFEKÇİ, Gökçe, Yozgatta Muhabbet, Söyleşi, Giresun, 1993.

yapılan toplantılarda önce arabası yapılır, sonra tel helvası çekilir, bunlar yenir, yavaş yavaş karınları doyuran kişiler saz çalanlar, sazını eline alır, yukarıda söylemiş olduğum o yöreye has parçalar çalınır, ağır ağır muhabbet koyulaşır, sonra oyunlar başlar, özellikle karşılıklı olan bu oyunlarda kadınlar ayrı bir odada, erkekler ayrı bir odada oyunlar oynarlar, bu yıldızın doğuşu ile başlar, tan yeri atana kadar devam eder.

Türkülerimizin hikayelerini başka ağızdan dinlemeye gerek yoktur. Türkülerin sözleri içerisinde hikayeleri olduğu gibi açıklanmaktadır. Biz öyle bir milletiz ki doğumdan ölüme-aşktan hüsrana-kahramanlıktan tabiata kadar her türlü yaratılanı türkülerimize konu etmiş, onlardan ilham almış kültürü ile Avrupa'ya ışık tutmuş bir yaradılışa sahip olan bir milletiz.

BÖLÜM 2.

KOL VE KOL BASTI ÜZERİNE KİŞİSEL GÖRÜŞMELER

2.1. Adnan Ataman

Kol; asayişî sağlayan emniyet kuvvetlerine eskiden verilen kolluk kuvvetlerinin kısa ismidir. Folklorik sohbet toplantılarında çalınıp söylenilen daha çok enstrümantal ezgilere kol havası denir.

Kol havası; sohbet toplantılarındaki eski zamanlarda (Osmanlı devrinde) yasal olmayan bazı hareketleri sırasında (Kadın oynatmak, oturak alemleri, içki yasağında içkili alem yapmak gibi) kolluk kuvvetleri tarafından basılma endişesi ile usulca ve kendine has icrasıyla ortaya çıkmış olsa gerek.

Kol bastı deyimi de bu nedenle çıkmış olması muhtemeldir. Kol havalarına daha çok, oyun müziği nadiren de sohbet toplantılarının uvertürü mahiyeti taşıyan ezgilerdir diyebiliriz. Kol havalarının büyük bir bölümü, kaşık ya da zillerle oynanan oyun müziği olduğundan kaşık ve zil havalarıdır.

Genellikle erkek sohbet toplantılarının müziği olan bu havaların yöreye göre; gaydalı, kostak veya gostak oturaklı kelimeleri ile ifade edilen tarzda icra edilmesine dikkat edilmektedir.

2.2. Nejat Buhara

70-80 yıl evvel toplumumuzda eğlenme ihtiyacı yörelerimize göre değişiklikler arzeder. O zamanlar şimdi olduğu gibi radyo, televizyon gibi araçlar ve gazino, kulüp v.s. gibi eğlence yerleri yoktu. Her yörede olduğu gibi Doğu Karadeniz Bölgemizde de bu ihtiyaç eş, dost, ahbap

bir grubun arada sırada biraraya gelerek sazlı sözlü alem yapmalarına neden olur. Bu alemde bazen kadınlar da bulunur. İçki olarak kaçak ve boğma rakılar içilir. O zamanlar bunlar mahremiyet arzettiğinden bu alemler, toplumdan ve o zamanın asayişini temin eden devriye ve kolluk kuvvetlerinden gizli olarak yapılır. Sofralar hazırlanır, içkiler yavaş yavaş içilirken, bir yandan da sazlar çalınır yöre türküleri söylenir. Oyun havaları çalınır, kadınlar da bu ritme uyarak oynarlar, bu oyuna erkekler de katılır. Bu oyunların en rağbet göreni de Kol Havalarıdır. Kol havalarının özelliğine gelince, oturak havası olması nedeniyle oynayanları coşturucu, sözleriyle de bu coşkuyu artırır. Bu sözler aynı zamanda, alemi bozmadan verilen bir haber yerine geçer. Şöyle ki; her alem yapıldığı zaman etrafı gözlemek amacıyla nöbete bir gözcü konur. Gözcü herhangi bir kolluk kuvveti veya devriye gördüğü zaman işaret verir. İşaret alındığı zaman saz çalan kişi; "Kalk gidelim sevdiğim devriye sardı bizi" veya "devriye bastı bizi" diyerek etrafını ikaz eder, veya "Kalk gidelim sevdiğim, Devriyeler basmadan" diyerek vaktinde aleme son verilir. Onun için bu oturak havasına -Kol Havası-, Karadenizin bazı yerlerinde de -Kol Bastı- denir. Burada Kol:, Kolluk kuvvetinden gelmektedir.

Kol Havaları sözlü ve sözsüz çalınır. Kol havaları yörenin özelliğine göre 4/4 lük veya 9/8 lik olarak icra edilir.

Giresin Kol Havasına Giresun Karşılması da denir. Bu oyunu iki kişi ceketlerini ters giyerek karşılıklı oynar.

2.3. Nida Tüfekçi

Bilindiği gibi, eski dönemlerde müzikli alemler yapmak, müzikli toplantılar yapmak, özellikle bir yerde izne bağlı idi. Mesela davul çalmak, zurna çalmak illa güvenlik kadrolarından izin almakla ancak yapılabilirdi. Bu kural, günümüzde de geçerli ve çok tenkit alan bu kural günümüzde dahi geçerlidir. Durum böyle olunca, meseleyi değil büyük şehirlerde, Anadolu'nun küçük köylerinde, o muhabbetlerin çabucak duyulabileceği, hissedilebileceği rotasından hareket edersek, bir de tabii geceleri, özellikle kasaba, kent içinde güvenlik güçleri, polis veya jandarma devriye gezerlerdi. Şehrin güvenliğini sağlayabilmek için, hırsıza karşı, kavgaya karşı bir tedbir olarak güvenlik güçleri nöbetleşe devriye gezerlerdi. İşte bu devriye gezen güvenlik güçlerine kol denirdi. Zaptiye kolu türkülerin içinde de geçer, "Zaptiyeler bastı da bizi" gibi deyimler türkülerimizin içinde geçer. Demek ki zaptiyeler yani güvenlik güçleri, gece şehrin, kentin ve kasabanın veya beldenin emniyetini sağlamak için, devriye gezerlerdi. Bu gezen devriyeye kol denir. Şimdi, Anadolu'nun hemen hemen her tarafında gerek sohbet adı altında belli şekilde ve belli günde yapılan toplantılar, gerekse o sohbetin dışında bir kadın oynatma geleneği vardı..Bu yakın zamana kadar da yaygındı. Şimdi bir toplumda, küçük bir yerde kadın oynatıyorsanız, devriye de oradan o sesi duyuyor, duyduğu için de orada ne oluyor, ne var, ne yok ıca-bında baskın yapıyor. İşte o devriye kolunun bu hareketine izafeten buna kol havası veya kol bastı deniyor. Kol bastı havası, bazı yerlerde kol havası adı altında geçen ezgilerdir. Onlar bellidirler. Oyun havasıdır zaten. Sözlü de var, sözsüz de var. Mesela bizim Akdağ Madeni kol havası, sözlü oyun havasıdır. Bu münasebetle bu havalara kol havası kol bastı adı verilmiştir. Olayları takip ettiğimiz zaman bu adı verebiliyoruz. Ben dahi bu toplantılara iştirak ettim. Gençliğimde iştirak ettim, yaşadım Yozgatta, Boğazlıyan'da, kendi memleketimde Akdağ madeninde değil, onun dışında yerlerde yaşadım.

Orada da bizim duyduğumuz his aynen böyleydi, şimdi kol gelebilir ve dikkat ederseniz kol havalarında bir deyimler geliyor, yavaş zillere vurma, aman kimse duymasın v.s. gibi. Ondandır sonra kol geçti, kol gitti gibi konuşmalar bunun içinde geçerdi ve ona göre de müzik çok hafifler, piano piano azami dereceye iner, hem muhabbet bozulmasın hem de kimse duymasın bizi hissetmesin, kol farkına varıp da bize baskın yapmasın gibi bir endişenin içinde ve onu telafi etmek için yapılan söyleşilerdi bunlar. Sazlar o komutlara uyarak hafifler, zil susar, sadece oyun devam eder ve kol geçtikten sonra da yine muhabbet eski haliyle devam eder. Bu tür toplantıların daima bir gözcüsü vardır. O gözcü, dışardan gelen bu tür tehlikeleri içeriye haber verir. İşte durum böyledir. Gerek müzik açısından, elbetteki bölgelerin kendi tarz ve yapısına uygun olarak değişiklik gösterebiliyordu. Bu gelenek her yerde vardır. Doğuda, sohbet günleri vardır. Biraraya gelirler. Orada yok diyemeyiz. Yoksa, o kadar türkü nereden çıktı. Uzun kış gecelerini düşün, o uzun kış gecelerinde vakit geçirmek için insanların eğlenceye ihtiyacı vardır. Ayrıca bazı yörelerde sohbet, muhabbet adı altında, Ahenk adı altında, Cümbüş adı altında, sıra gezmeleri yapıldı. Onların kendi içlerinde bir adabları vardı. Bir zagonları vardı. Zagonlara uymak şartı ile elbetteki takdir kolu teşkil eden kişilerin telakkilerine bağlı idi. Yani o müsamahalı biri ise, o yörede o biraz daha serbestçe yürüyebilir. Ama hoşgörülü değilse, baskın yapabiliirdi. Onlar da o tedbirleri almak zorunda kalırlardı.

Bazı yerlerde Sıra gezme derler, mesela, Balıkesir' de barana diyorlar. Barana havaları diyorlar. Orada da oyun var. Ama, toplantı başlar başlamaz toplantıda hemen kol havası çalınır şeklinde düşünülmemelidir. Bütün müzik türlerinde olduğu gibi ağır havalarla başlar. Arada divanlar okunur, uzun havalar söylenir, müstezatlar söylenir ve sırası gelince oyun başlar. Orta Anadolu'da kadın oynatma geleneği vardı. Fakat şimdi var mı bilmiyorum. Bu havaların çalınabilmesi için mutlaka oturak alemi

gerekiyor. Burada alınan havalar bölgelelerin usul özelliklerinin dışına çıkmaları da mümkün değil.

Eskiden, her kasabada polis yoktu. Jandarma vardı. O zaman (kolcular) jandarmayla ilgili olacak. Daha evvelden zaptiye dedikleri güvenlik güçleri vardı. "Zaptiyeler sardı da bizi, meğer kaderim böyle imiş" diye konuşuluyordu.

Gün daha evvelden tesbit edilir ki, istirahat eden kişiler o gün tespit edilen yerde ve saatte hazır bulunabilsinler ki muhabbet yapılsın, yoksa bir adam tek başına oturmuş da kadın oynatmış, bunun muhabbetle alakası yok. Muhabbette oynatılacak kadın evlerde saklanır ve beslenirdi. Evlerin yüklüklerinde veya evlerin müsait olduğu derecede herhangi bir odada ve daha ziyade babasından saklı idi. Çünkü anasına nazı geçiyordu. Kadın saklı olacak, kimse bilmeyecek onu. Bu toplantıya katılacak kişiler, gençler, arkadaşlar, sırdaşlar kendi aralarında yapardı. Büyüklerle gençler, bu işi beraber olarak yapamazdı. Çok ayıp sayılırdı. Çünkü bu toplantılar dile düşer, kulaktan kulağa gider, herkes haberdar olur ve yaşlılar rencide olurdu. Büyük çalkantılar olurdu ve bunlar toplantı bittikten sonra konuşulmaz gizli kalır, sır olurdu.

Kol havası ne sinyal, ne resitaldi. Doğrudan doğruya oynanabilen oyun havasıydı.

2.4. Orhan Dağlı

Kol, gezen bir ekip. O zamanın zaptiyesi, polisi bugünkü bu ismi almıştır. Mahallerdeki asayişini temin maksadıyla gezen kol, devriye, kolcu ise bu işi yapan kişidir.

Kol havası, kol gezenlerden gizli yapıldığı için bu ismi alsa gerek. Bunlara daha çok kol bastı deniyor. Kol, onlar gizli muhabbet eğlence yaparken mahaldeki gürültü ve şamatayı duyar ve orayı basar ya da kontrol altına almaya çalışır. O işi yasaklar ve kol bastı hikayesi böyle

oluşur. O yüzden kol bastı o devriyelerden, koldan gizli yapılan, saklanarak yapılan muhabbetlerden olduğu için kol havası ismini oradan almış olması muhtemeldir. Her toplumda ehlikeyif toplulukların bulunduğu vilayetlerde kültürün bir dalıdır. Konya'da, Kayseri'de, Kastamonu'da, Çankırı'da, Giresun'da, Trabzon'da, Samsun'da yapılır.

Diğer yörelerde, kol ismi geçmez de o muhabbette kullanılan oyun havaları bu amaca yöneliktir. Orada da kol var. Gizli yapılan muhabbetlerde türküler çalınıyor. Fakat ismini kol'dan almıyor. Mesela, Çankırı'da bazı havalar vardır, muhabbet için toplanırlar, kimisinde gizli kadın kız oynatırlar, kimisinde de öğretici sohbet yaparlar. Onları da çeşitli olun havası kullanırlar. Bunlar kol havası ismini almamış ama kol havası niteliğinde olan parçalardır. Muhabbette kullanırlar. Giresun, Trabzon gibi yerlerdeki havalar, Kol'dan esinlenerek kol havası ve kol bastı ismini almıştır. Sus, Aman, Yavaş zilleri yavaşlar, susarlar ve kol geçti diye gözcü haber verince muhabbet tekrar olanca gücüyle devam eder.

Bu havaların sözlüleri de var, sözsüzleri de var. Daha çok sözsüzleri var. Orijinal olanları sözsüz olanlarıdır. Bu parça çalınırken şamata yok gizli gizli çalınıyor. Konuşurken ancak duyabilecekleri kadar kısık sesle konuşuyorlar. Bu muhabbetlerde kol baskını sırasında zil'di, kemençeydi, darbukaydı, sazdı bunlar seslerini kısarlardı. Fakat oyun bozulmaz ve çok sessiz şekilde devam ederdi. Kol geçtikten sonra şamata başlardı. Kol havaları ve oluşu böyle ortamlarda gerçekleşmişti. Sözsüz olan kol havalarını sadece erkekler oynarlardı.

2.5. Ömer Akpınar

Kol; dal, branş (Karakol; kara parçası üzerinde kolluk kuvvetlerinin nöbet tuttuğu yer) Cumhuriyet öncesi dönemlerde kara'da yahut Anadolu'da kanun dışı, yasa dışı, işlerle uğraşanlara karşı, silah, mermi kaçakçılarına karşı, tütün kaçakçılarına karşı, orman kaçakçılarına

karşı kurulan bir dal-birim'dir. Bunların polisiye, jandarma, orman koruma gibi görevleri vardır. Daha çok kaçakçılıkla ilgili yörelerde uğraş veren kişilerdir. Yanlarında mazbataları (tutanak) silahları, dürbünleri olan genelde atlı kişilerdir. Bunlar cesur, atak, korkusuz, yapıllı (Fiziki) yörelerini iyi bilen kişilerdir.

Bu muhabbetin sazi başlamadır. Her saz çalanı o ortamda çaldırmazlardı. Herkesi bu topluma almazlar. Sözüne özüne güvenilen, toplumda denenmiş, sır saklayan, merhametli, eli açık, hoşgörü sahibi kimseler alınır.

Cumhuriyet öncesi dönemlerde işret (alkollü içki içmek, satmak yapmak) yasak olduğundan, yöre yiğitleri belirli zamanlarda kendi aralarında toplanıp, saz çalır, kaçak da olsa kapalı yerlerde kadın oynatırlar ve içki içerlerdi. Silahları olan, herşeyi göze alan yiğit ve cesur insanlardı. Toplandıkları evin dışında bir veya iki gözcü bırakırlardı. Gözcüler, kolcuların yapacağı baskına karşı içeriye haber verirlerdi. Zaman içinde yöre yiğitleriyle kolcu arasında bir arkadaşlık, muhabbet doğabiliyordu. Çünkü bu kişilerin tütün, silah veya mermi, uyuşturucu gibi kötü işlerle uğraşmayıp, sadece yasak da olsa içki müzik ve oyunla uğraştıklarından dolayı bu ilişkisi gerçekleşiyordu.

O yörenin bu yiğit kişileri, zaman zaman hamaset (yiğitlik) ve vakar (ağırlık) arzeden bu ezgileri çalar ve oynarlardı. O yüzden bu tür havalara kolbastı veya kol havaları denmektedir. Trabzon, Giresun ve Yozgat'da kol havaları vardır ve oynanmaktadır. Bunlar ağır havalardır. Enstrümantal ağırlıklıdır. Topluluklarda erkeklerden başkası bulunmaz, erkek oyunudur.

2.6. Sadi Yaver Ataman

Kol, eskiden asayiş ile vazifelendirilmiş, zabıta teşkilatı gibi birşeydi. Bunlar dolaşırlar, yasak şeyleri kovalarlardı. Askerlikte de kol bir birimdir. Kol ağası,

binbaşı ile yüzbaşı arası bir rütbeydi. Ekserisi alaydan yetişmeydi. Kolbaşı, zabıta teşkilatının başıydı. Bunlar Ayıngacı denen tütün kaçakçılarına takip ederlerdi. Eskiden tütün kaçakçıları vardı. Paket, paket gizli tütün satarlardı. Kolcular bunları takip ederler, kaçakçılarla silahlı çatışmaya bile girerdi. Kolçak, askeri bir birlik-tir. Koldaş, arkadaşlık beraberlik demektir.

Kolbastı, kolcuların gizli kadın oynatanları, gizli yasak hareket edilenleri basarlardı ve hapishaneye atarlardı. Gizli bir takım havalar Safranbolu'da da vardı. Kolbastı havası, Safranbolu'nun bir türküsünde kol geçer, şöyle;

"Alçak ceviz dalları (Türkmenim aman)
Sıva da beyaz kolları
gece gelme de gündüz gel
kol bekliyor yolları"

gizli yapılan toplantılarda kol geliyor denir ve çalınan havaları hafifletirlerdi. Kolcu'lar geçtikten sonra da kol geçti denir, çakır, çakır çalarlardı. Bu kol bastı havasıdır. Çalınan ezgileri kolcular duymasın diye hafifletirlerdi. Sonra buna kolbastı ismini vermişler. Safranbolu'da kolbastı, Giresun'da ve civarında kolbastı'ya metelik diyorlar. Samsun tarafında da kolbastı var. Kolbastı ismi verilmeyip de, kolbastıya benzeyen havalar var, oyun havaları var. Kol havaları Giresun, Samsun, Trabzon havalisine mahsustur diyebiliriz. Yozgat kol havası ile Karadeniz'deki kol havaları aynı anlamdadır.

Eskiden kadın oynatan gurubu, diğer bir grup basardı. Ve kadını alırdı. Kadın gurupları için önemli bir unsurdur. Kuvveti kâfi gelen grup kadını basar ve kaçarlardı. Kadını eskiden evlerde besleyenler vardı. Kendi karısının yanında kadın beslerlerdi. Başlıca Safranbolu'da, Konya'da, Kütahya'da olur. Gençliğimde Safranbolu'da şahit olmuşumdur. Buna baskı derlerdi. Ben bu kol hayatını yaşadım.

Sayın Sadi Yaver Ataman'ın toprak kokan memleket havaları adlı eserinde Kastamonu'da yaşanmış ve türküsü olan çırdak-çıtırdak oyun havasının ve baskınının hikayesini aktarıyorum;

Bir baskın hadisesi üzerine yakılmıştır. Kırık hava tarzında, erkeklere mahsus ağır ve efe tavurludur. Eskiden kadın oynatma"oturak alemleri ve baskın verme" hadisesi bir çok facialara sebebiyet verirdi. Bununla beraber, bu oturak alemlerinin kendisine has adet ve usulleri, adeta bir nizamı ve adabı vardı. Kadın oynar, içki ikram eder, orda bulunanlar, katıyen sarkıntılık etmez, oyunu ve türkülerini uslu uslu dinler ve seyrederlerdi. Kadına onu eğliyen -besliyen- ağasından başka kimse hükmetmez eğlenceyi ağa ile kadının zekası ve feraseti idare ederdi. Fakat ekseriyetle ya bir sarkıntılık veyahut bir baskın hadisesi bu eğlencenin altını üstüne getirir, ve kan dökülürdü. Baskın kadına göz koyan başka bir grup tarafından yapılır, kadın böylelikle elde ele geçer dururdu. İşte "çırdak" türküsü böyle bir baskın hadisesinden doğmuş vakalara yakılan türkülerdendir. Kastamonunun Devrekâni nahiyesi (şimdi kaza) köylerinden birinde böyle bir oturak alemine yapılan bir baskın neticesinde alınan kadın çırdaklı bir delikanlıyı sevmektedir, delikanlı da kaçırılan bu kadına aşıktır. Karşılık bir baskın yapılır ve hadise ferdi olmaktan çıkar ve iki köyün savaşı haline gelir.

Çıtırdaktan da baskın geliyor
Aman baskın değil de dostun geliyor
Gaygusuz yarım hopdeyve saygusuz yarım

Çıtırdaktan gece mece geçtim
Aman garlı muzlu da sular mular içtim
Saygusuz avrat...Hadi yallah gaygusuz avrat

Ben o yardan vaz mı vaz mı geçtim
Geçti kömür gözlüm eyleyemedim
arettim ellere söyleyemedim

Hopdeyve gaygusuz yarım...

2.7. Süleyman Şenel

Kolhavası, sanırım mûsikili meclislerde, eski oturak alemi denen, cümbüş denen, fasıl denen, alem denen ya da perde alemi denen mûsikili toplantılarda bir sakınmanın neticesi olarak ortaya çıkmış terimlerden biridir.

Kol, adı üzerinde zaptiye, kol demektir veya jandarma, devriye gezenlerdir. Kol havası, bunların çalıp okuduğu türküler olmadığına göre bu bir yakıştırma, ama neye yakıştırma, çünkü biliyoruz ki, olay olmadan türküler yakılmaz. Mutlaka bir olay var. O olaylar, zaman zaman bozulsa da mesaj değişse de, güfteler değişse de olayları muhtelif beyit ve kıtalarda, muhtelif sözlerde bulabilirsiniz. Bence kol havası, o güfte içinde baskın olayının mesajını veren veya bir kolcudan bahseden türküler olsa gerek. Bunun bence başka bir karşılığı da baskın havalarıdır. Daha doğrusu oturak havalarının başka bir çeşidi yani özel bir tür unsur değildir.

Öğrendiklerimize göre dışarda gözcü var, eğer kol geliyorsa, kol geliyor! diye haber veriyor. O zaman müzik durmuyor ama zayıflıyor, oyun da durmuyor, o da zayıflıyor. Mesela elde zil var, o da şingırdatmıyor. Kol geçti! diyor ve müzik yükseliyor, olay bu. Demek ki bu oturak alemlerinde oyunlu türküler söyleniyor. Vokâl ya da vokâl enstrümantal türküler söyleniyor. Bunların güfte içinde özel şekilleri ve kalıpları olduğunu ben düşünemiyorum. Özel bir tarz olduğunu da düşünemiyorum. Bunların güfte içinde bir mesaj vermeleri ama şu da olabilir, artık bir takım türküler, tasviri türküler haline dönmüş olabilir. Mesela kol ile dalga geçmek için bir oyun uyduruyordur. Kol'u taklit eden taklidi türküler olabilir. Seyirlik oyun haline getirebilir, ona bir müzik yakıştırabilir. Müzik sözsüz olabilir, sözsüz olmasını ben yadırgamıyorum. O bölgede ne varsa söyleniyor. Herşey bölgenin müzik karakterine bağlı olarak icra ediliyor. Mesela, Kastamonu'nun

çıtırdakları baskın olaylarını anlatır. Küre'nin Çıtırdak Köyü'nde bir takım olaylar olmuş ve orada geçer; Kastamonusu çırdak türküsü;

Şu çırdaktan baskun geliyor,
Baskun değil dostun geliyor

Evrâkımız istimtakte
Hele bak şu kara bahta
Boynumuzda beyaz yafa

Entarisi al basmadan
Kalk gidelim kol basmadan

burada bir mesaj veriyor, kol basacak. Çünkü burada olay olmuş, kol basmış, olay başlarına gelmiş türküyü hikaye ediyor. Eğer onlar zamanında kalkıp gitselerdi, böyle bir olay olmayacaktır.

Türkülerde özellikle güftede yer alan mesajlara dayanarak, bu mesajları içeren havalara baskın havası diyorlar. Yani basmaktan, yani meclisi basmaktan, kim basıyor, kol basıyor, zaptiyeler basıyor. Kol bastı havası, bence kol havası da bastı kelimesinden türemiş ve kısaltılmış bir deyimdir.

2.8. Tuncer İnan

"Kol" nedir? Önce ona bakalım. Osmanlı döneminden kalma bir deyim. Halkın güvenliğini sağlayan güvenlik kuvvetlerine "kolluk kuvvetleri" deniyormuş. Bunların, güvenliği sağlamak için dolaşmalarına da "Kol gezmek" denirmiş. Şimdiki polis, bekçi, jandarma gibi güvenlikle ilgili kişilerin güvenliği temin için halkın içinde dolaşmaları gibi.

Osmanlı döneminde, Yeniçeri Ocağının kaldırılışına kadar "Yeniçeriler", zaptiye teşkilatının kuruluşundan sonra "zaptiyeler", jandarma teşkilatının kurulmasından sonra da "jandarmalar" kol gezmeye başlamışlar.

Tanzimattan sonra ise "kol gezmek" yerine "devriye gezmek" deyimini kullanılmış.

Yani "kolluk kuvvetleri" ne tarih içerisinde (Kol, Jandarma) denilirdi.

Bu sözcükler tarih boyu halkın müzik ve oyun kültürünün içerisinde de yerini almıştır. Ahlak bozulur diye yasak oluşundan cümbüş, muhabbet, oturak gibi sazlı, sözlü, oyunlu, kadınlı, içkili eğlence ve toplantılar, devriye basar, kol basar korkusuyla büyük bir gizlilik içerisinde yapılırmış. Aslında, kendine göre ciddi kuralları olan bu tür eğlenceler bir gelenektir, ama yasakmış.

İşte, kol havası veya kolbastı havası denilen bu tür ezgiler, bu duygu içerisinde, bu tür eğlence ve toplantılar da her an devriyenin basacağı endişesi ve korkusuyla söylenen ezgiler oynanan oyunlardır. Hatta kolbastı oyun havalarında, kolbasması tasfir edilir. Kol yaklaşıncaya ezgi hafifler, kol uzaklaşıncaya tekrar kuvvetlenir, (geçti) diye oyuncu veya bir başkası bağırır ve oyun aynı haşmetiyle devam eder.

Bu tür türkü ve oyun havalarına, yani kol havalarına Trabzon (Yaylanın çimenine kuzu yayılır kuzu), Giresun (Giresun'un evleri) gibi Karadeniz bölgemizde rastlıyoruz. Ayrıca Orta Anadolu'da da Yozgat (Yıldız akşamdan doğarsın) Çankırı (Amanın başa girdim üzüm yok of, of, of) yörelerinde rastlıyoruz.

Kol havaları daha ziyade sözlü oyun havalarıdır. Oyunlar çok süratli değil ancak "kostak" tabir ettiğimiz daha ağırbaşlı ve ciddi oyunlardır. Daha ziyade halk sazramımızdan bağlama ile çalınır, kendine has icra şekli vardır. Üst telden başparmağın çekip bırakılmasıyla ses çıkartılır. Daha ziyade 2, 4 ve 9 zamanlı ritmik yapıya sahiptir. İnsan koluyla hiç bir ilgisi yoktur.

BÖLÜM 3. KOL HAVALARININ DERLEME TARİHLERİ VE BİLGİ FİŞLERİ

3.1. Kol Havaalarının Derleme Tarihleri

Türk halk müziği derleme çalışmaları, Cumhuriyetin ilk yıllarında oldukça yoğun bir şekilde başlamış ve ilgi kazanmıştı. Derleme çalışmalarında tespit edilebilen ezgiler arasında kol havası ve kol bastı ezgileri de mevcuttur.

Diğer yörelerde nadir görülmekle beraber, bu ezgiler daha çok Karadeniz bölgesinde mevcuttur.

Karadeniz bölgesi kol havası ve kol bastı ezgilerini, ilk olarak 1929'da İstanbul Belediye Konservatuvarı (Dâr-ül Elhan) gerçekleştirmiştir. Bu yapılan 4.cü derleme gezisine Yusuf Ziya, Mahmut Ragıp, Remzi ve Ferruh Bey katılmışlardır (26).

Daha sonra 1937'de Ankara Devlet Konservatuvarının 1.ci araştırma gezisinde Trabzon, Rize, Gümüşhane illerine uğranmış, Rize ve Trabzonun kol bastı ezgilerine rastlanmıştır. Bu derleme gezisine Ferit Alnar, Necil Kâzım Akses, Ulvi Cemal Erkin, Halil Bedii Yönetken, Muzaffer Sarısözen ve Teknisyen Arif Etikan katılmışlardır.

Gene Ankara Devlet Konservatuvarının yaptığı 7.ci araştırma gezisi 1943'de olmuş ve bu geziye Halil Bedii Yönetken'in başkanlığında, Muzaffer Sarısözen ve Rıza Yetişen tarafından yapılmıştır. Bu gezide'de Tokat ve

(26) ÜLKÜTAŞIR, M.Şakir, Türkiye'de folklor ve Etnografya Çalışmaları, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1972, Sayfa 33.

Amasya'da kol bastı havaları görülmüştür (27).

Bundan başka yapılan derleme gezilerinde Karadeniz havalisi dışında kol havaları kayıtları tespit edilmiş ancak istenmesine rağmen materyaller tarafıma verilmemiştir.

Son zamanlarda derlenen kol havaları, Karadenizli radyo sanatçılarının yaptığı derlemelerde görüyoruz. Nejat Buhara'nın derlediği Trabzon ve Giresun kol havaları mevcuttur.

3.2. İncelenen Kol Havalarının Bilgi Fişleri

Nota: 1

TRT Rep.No: 1548

Ezginin Adı: GİRESUNUN EVLERİ (Kol havası)

Yöresi : GİRESUN

Kaynak kişi:

Derleyen kişi: Nejat Buhara

Derleme Tarihi:

Notaya Alan : Nejat Buhara

Nota: 2

TRT Rep.No: -

Ezginin Adı : GİRESUN KOL HAVASI

Ezginin Yöresi: GİRESUN

Kaynak kişi: ORHAN DAĞLI

Derleyen kişi: KAMİL KUDRET DAĞLI

Nakleden : Orhan Dağlı

Derlendiği tarih:1993

Notaya alan: K.Kudret Dağlı 1993

Nota: 3

TRT Rep.No: 193

Ezginin Adı: YAYLANIN ÇİMENİNE KUZU YAYILIR (Kol havası)

Ezginin Yöresi: TRABZON

Kaynak kişi: Nejat Buhara

Derleyen kişi: Nejat Buhara

Derleme Tarihi: -

Notaya alan: Nejat Buhara

Nota: 4

Belediye konversatuari neşriyatı

Ezginin adı: KOLBASTI OYUN HAVASI

Ezginin yöresi: TRABZON

Kaynak kişi: -

Derleyen kişi: -

Derleme tarihi: 1929-1930

Notaya alan : -

Nota: 5

TRT Rep.No: 648

Ezginin adı: YILDIZ AKŞAMDAN DOĞARSIN (Kol havası)

Ezginin yöresi: YOZGAT-AKDAÇMADENİ

Kaynak kişi adı: Nida Tüfekçi

Derleyen kişi : Nida Tüfekçi

Derleme tarihi: -

Notaya alan : Nida Tüfekçi

BÖLÜM 4.

EZGİLERİN MÜZİKLERİNİN İNCELENMESİ

Bu bölüm tespit edilen kol havalarının müzikleri üzerinde ezginin arızaları, durağı, güçlüsü, dizisinin genişlemesi, seyri, usûlü ve cümleleri meydana getiren cümlecikler yönünden incelenmesi yer almaktadır.

Cümleyi oluşturan melodi büyük harflerle (A,B,C,D, vb.) cümlecikler ise; cümlelere verilen harflerin küçük harfleriyle (a_1 - a_2 veya b_1 - b_2 veya c_1 - c_2 - c_3 vb.) gösterilmiştir. Ayrıca kol havalarına özgü bağlayıcı ifadeler ve hazırlayıcı ifadeler () şeklinde gösterilmiştir. Bütün bunlara ek kısmındaki notalar üzerinde verilmiştir.

4.1. Giresun'un Evleri

4.1.1. Arızalar

Ezgi Sib^2 , Sib, Mib, Mi $\sharp$, FA $\sharp$, LA $\sharp$ arızalarını kullanmıştır.

Sib^2 ve Mib arızaları dışında kalan arızalar ezginin genişlemesi sırasında görülmektedir.

4.1.2. Durak

Ezgi'nin durak sesi LA perdesidir.

4.1.3. Güçlü

Ezgi'nin güçlüsü 4. derece Re perdesidir. Daha sonra 6.cı derece FA ve 8.ci derece oktav LA perdesidir.

4.1.4. Dizinin Genişlemesi

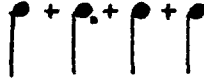

Ezgi dizisi 1,5 oktavdır (LA-Re). Esas dizinin üstünde genişleme sahasında, tiz Re perdesine kadar ezgi genişler. Sib sesi, burada gečki olarak kullanılmıştır. Karara giderken diğler değışken (LA #, Mi #) arızaları da gečki olarak görmekteyiz.

4.1.5. Seyir

Ezgi çıkıcı-inici seyir karakteri göstermektedir.

4.1.6. Usûl

Ezgi 9 zamanlı olup, 9'un (2+3+2+2) B tipi kullanılmıştır. Ezginin ana düzüümü şeklinde olmaktadır.

4.1.7. Ezgiyi oluşturan Cümle ve Cümlecikler

a) Cümleler

A+B+A+B+A+B+A+C+A+D+E+A+F+G+H

b) $A \rightarrow a_1 + a_2$

$B \rightarrow b_1 + b_2$

$A \rightarrow a_2 + a_2$

$B \rightarrow b_1 + b_2$

$A \rightarrow a_2$

$B \rightarrow b_1 + b_3$

$A \rightarrow a_2$

$C \rightarrow c_1 + c_2$

$A \rightarrow a_2$

$D \rightarrow d_1$

$E \rightarrow e_1 + e_2$

$A \rightarrow a_2$

$F \rightarrow f_1 + f_2$

$G \rightarrow g_1 + g_2$

$H \rightarrow h_1 + h_2$

Ezgideki müzik cümleleri notalarıyla her ölçü sonunda ve başında olmak üzere bağlayıcı ifade

ve notuyla da hazırlayıcı ifade ile birbirlerine bağlandığı görülür.

4.2. Giresun Yöresi Kol Havası

4.2.1. Arızalar

Ezgi'de Sib², Sib, Mib, FA[#] arızalarını kullanmıştır.

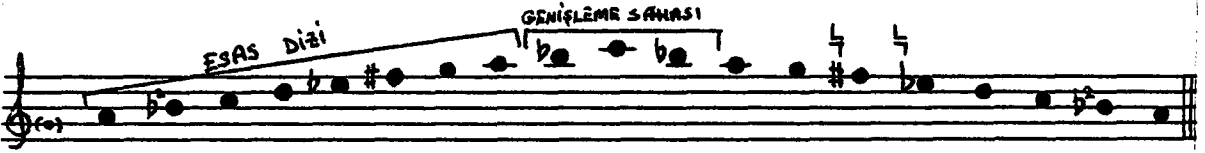
4.2.2. Durak

Ezginin durağı LA perdesidir.

4.2.3. Güçlü

Ezgi'de güçlüler, derece derece görülür. Birincisi; 3.cü derece Do, İkincisi; 4.cü derece Re, Üçüncüsü; 6.cı derece FA, Dördüncüsü; 8.ci derece oktav LA perdesi görülmektedir. Bu karara giderken de görülmektedir.

4.2.4. Dizinin Genişlemesi

Ezgi dizisi 1 oktav'dan fazladır (LA-Do). Ses sahası tiz bölgeye ve pes bölgeye doğru genişleme göstermektedir. Sib sesi genişleme bölgesinde karşımıza çıkmakta ve bir geçki olarak kullanılmaktadır. Ezgi'deki diğer Arıza-Mib karara giderken sıkça görülmektedir. Re perdesindeki yani geçki üzerindeki yarım kararı kuvvetlendirir ve LA karar sesine daha rahat gidildiği görülür.

4.2.5. Seyir

Ezgi seyri ÇIKICI-İNİCİ seyir karakteri göstermektedir.

4.2.6. Usûl

Ezgi 9 zamanlı olup, 9'un (2+3+2+2) B tipi kullanılmıştır. Ezginin ana düzümlü $\text{♩} + \text{♩} + \text{♩} + \text{♩}$ şeklinde olmaktadır.

4.2.7. Ezgiyi Oluşturan Cümle ve Cümlecikler

a) Cümleler

A+B+A+B+C+B+A+B+A+B+A+B+A+C+D+E+C+B+A+B+C+F+A

b) Cümle ve Cümlecikler

$$A \rightarrow a_1 + a_2$$

$$B \rightarrow b_1 + b_2$$

$$A \rightarrow a_1 + a_2$$

$$B \rightarrow b_2$$

$$C \rightarrow c_1 + c_2$$

$$B \rightarrow b_1 + b_2$$

$$A \rightarrow a_1$$

$$B \rightarrow b_2$$

$$A \rightarrow a_2$$

$$B \rightarrow b_2$$

$$A \rightarrow a_2$$

$$B \rightarrow b_2$$

$$A \rightarrow a_2$$

$$C \rightarrow c_1 + c_2 + c_1$$

$$D \rightarrow d_1 + d_2$$

$$E \rightarrow e_1 + e_2$$

$$C \rightarrow c_1 + c_2$$

$$B \rightarrow b_1 + b_2$$

$$A \rightarrow a_2 + a_1 + a_2$$

$$B \rightarrow b_2$$

$$C \rightarrow c_1$$

$$F \rightarrow f_1 + f_2$$

$$A \rightarrow a_2$$

4.3.5. Seyir

Ezgi seyri çıkıcı-inici bir seyir karakteri göstermektedir.

4.3.6. Usûl

Ezgi ana usûllerden 4 zamanlı usûlü kullanmıştır. Ezgide, şeklinde 4'lük düzümleri kullanılmıştır.

4.3.7. Ezgiyi Oluşturan Cümle ve Cümlecikler

a) Cümleler

A+B+C+D+E+D'nin varyantı+F+G+H

b) Cümle ve Cümlecikler

A → a₁+a₂

B → b₁+b₂

C → c₁+c₂

D → d₁

E → e₁+e₂

D varyant

F → f₁+f₂+f₃+f₄+f₅

G → g₁+g₂

H → h₁+h₂

C → c₂

Ezgi'deki müzik cümlelerinde (d₁-g₂) varyant cümle ve cümleciklerine rastlandığı görülür. Ezginin sonunda görülen C→c₂ cümleciği % işaretindeki soru cümleciğine bağlantı olarak düşünülebilir. Bu C→c₂ cümleciğinin kendinden evvelki cümleciğe ait olmadığı görülür.

4.4. Trabzon Kol Bastı Oyun Havası

4.4.1. Arızalar

Ezgi'de Sib , FA#, FA⁴ arızaları görülür.

4.4.2. Durak

Ezginin durak perdesi Re perdesidir. Transpoze olursa LA olur.

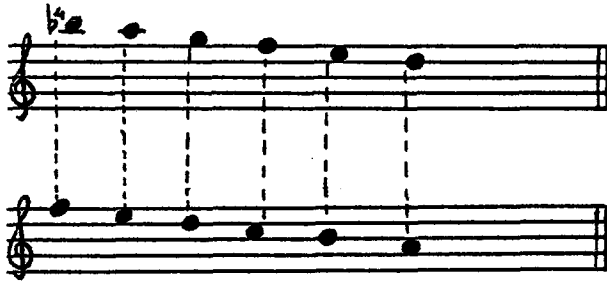
4.4.3. Güçlü

Ezgi'de güçlü dizinin 5.ci derecesi Tiz LA, daha sonra dizideki 1.ci derece Re dir. Trampoze düşünürsek dizideki güçlü 5.ci derecesi Mi, 1.ci derecede de LA olduğu görülür.

4.4.4. Dizinin Genişlemesi

Ezginin ses sahası 1 oktav değildir (Re-Sib⁴). Güçlü üzerinden karara derece derece gitmektedir. Ezgi LA perdesine transpoze olduğunda Re dizideki arızaları bırakır ve hiç birini almaz.

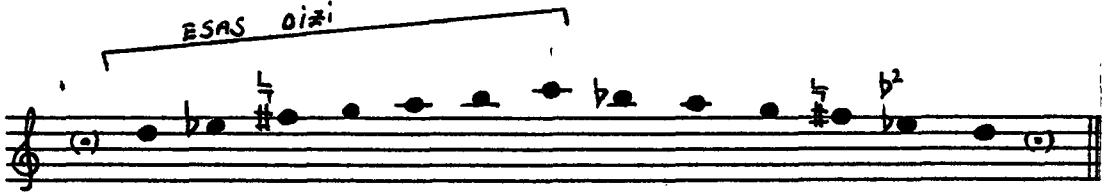

Dizi LA perdesine transpoze edilince, bir evvelki kol havası ile ortak motifler daha da net bir şekilde bir özellik olarak ortaya çıktığı görülür.

4.5.3. Güçlü

Ezgide birinci derece güçlü Do; ikinci derece güçlü; FA, üçüncü derece güçlü RE, dördüncü derece LA perdesi olduğu görülür.

4.5. . Dizinin Genişlemesi

Ezginin dizisi 1 oktavdan azdır (Re-Do). Karar perdesinin 1 tam ses altına inmektedir. Güçlü üzerinde genişleme sırasında FA# - FA^L 'a dönüşür. Re perdesinde yumuşak ve kesin karar vermek için Mib² ve sonra Mib arızası ile geçki yaparak karara daha kesin gidildiği görülür.

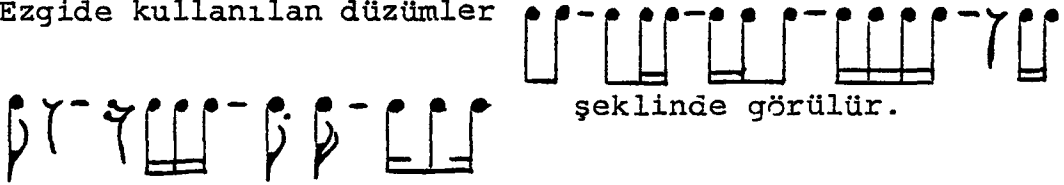
4.5.5. Seyir

Ezgi çıkıcı-inici seyir karakteri göstermektedir.

4.5.6. Usûl

Ezgi ana usûllerden 2 ve 4 zaman ile bileşik usûllerden 6 zamanlı usûlü kullanmıştır. Ağırlık 2/4'lüktür.

Ezgide kullanılan düzümler

4.5.7. Ezgiyi Oluşturan Cümle ve Cümlecikler

a) Cümleler

A+B+A+B+A+C+D+A+E+F+G+H

b) Cümle ve Cümlecikler

A → a₁+a₂

B → b₁+b₂

A → a₁

B → b₁+b₂

$$A \rightarrow a_1$$

$$C \rightarrow c_1 + c_2 + c_3$$

$$D \rightarrow d_1 + d_2$$

$$A \rightarrow a_1 + a_3 + a_1$$

$$E \rightarrow e_1 + e_2$$

$$F \rightarrow f_1 + f_2$$

$$G \rightarrow g_1 + g_2$$

$$A \rightarrow a_1 + a_3 + a_1$$

$$H \rightarrow h_1 + h_2$$

$$A \rightarrow a_1 + a_3 + a_1$$

Ezgideki müzik cümlesinde (d_2) bağlayıcı ifadeye rastlanmış ve bu ifadeyle tekrar $\%$ işaretindeki soru cümleciğinin hazırlanmış olduğu görülmektedir.

Hazırlayıcı ifadeler,

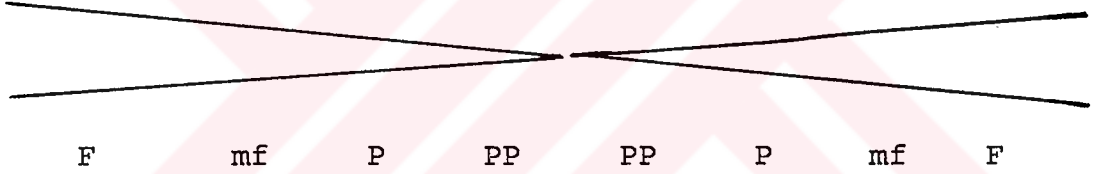
şeklinde rastlandığı notlar bu şekildedir.

BÖLÜM 5.

SONUÇLAR

Bu çalışmada tespit edilen kol havası ve kol bastı havası deyimleri oturak halinde iken, yasaklanmış bu oturak alemlerine kolcular tarafından yapılan baskı ve baskınlardan dolayı, baskın sırasında çalınan ezgilere kolculara ithafen bu ad verilmiştir.

Kol havaları ve kol bastı havalarının karakteri baskına uğramak tehlikesi karşısında eğlence ve oyunda devamlılık gösterir. Kol havaları ve kol bastı havaları nüans bakımından önemlidir ve

şeklinde ifade edilmektedir.

Kol havası ve kol bastı havası yörelerinde, alemleri baskınlara karşı uyaran ve hazırlık yapmalarını sağlayan bir sinyal müziği olarak kullanılmıştır.

Ele alınan kol havaları ve kol bastı havaları, sadece erkeklerin karşılıklı oynadığı, orijinali sözsüz olan ve bağlama ile çalınan oyun havalarıdır. Kol havaları ve kol bastı havalarının ezgileri, ağırca icra edilen ezgilerden meydana geldiği görülmüştür.

Kol havaları ve kol bastı havaları sözsüz oyun havalarıdır. Yakın zamanda derlenen oyun havalarına, daha evvel sözsüz olan kol havası ve kolbastı havası ezgileri üzerine sonradan söz yazıldığı görülmektedir.

Yazılı belgelerde kol havası ve kol bastı havası Anadolu'da çok görülmüşse de elde olan matbu ve kol bastı havası ezgileri daha çok Karadeniz bölgesinde görülmüştür.

Kol havası ve kol bastı müziklerinde yapılan incelemelerde aynı yöredeki müziklerin dizileri bölgelere göre değişiklikler göstermiştir. Aynı yöredeki ezgilerin dizileri birbirini tutmaktadır.

Kol havası ve kol bastı müziklerinde, Sib²-Sib-Mib-FA[#] arızaları sıkça görülmektedir. Ezgilerin güçlülerinde ortak yönler ise, durakları LA perdesi olanlarda 4.cü derece (Re)-3.cü derece (Do)-6.cı derece (FA[#]), (FA^h) ve oktav LA, durakları Re perdesi olanlarda ise güçlüler, 5.ci derece (Tiz LA) ve daha sonra 1. derece (Re) dir. Güçlü üzerinde genişlemelerde ve güçlü üzerine karar asma verirken (FA[#]) ve (Mib) arızaları sıkça kullanılmaktadır.

Seyir olarak da kol havası ve kolbastı havası ezgilerinin çıkıcı-inici seyir karakterine sahip olduğu görülmür.

Kol havası ve kol bastı havalarında ortak benzer motiflere rastlanmaktadır. Giresun'dan alınan iki ezgideki benzer motifler,

olarak görülmektedir. Trabzon'dan alınan ve Re kararlı olan kol bastı havası, LA perdesine transpoze olunca diğer Trabzon kol havası (yaylanın çimenine kuzu yayılır) motifleri

ile ortak motiflere sahip olduğu gör÷lmektedir.

Kol havası ve kol bastı havalarında us÷l, yöredeki ezgilere göre değişmektedir. Giresun tarafında 9 zamanlı us÷l'ün B tipi kullanılırken, Trabzon ve Yozgat'ta 2/4lük ve 4/4 lük us÷l tercih edilmiş, Yozgat kol havasında 6/4 lük bileşik us÷lünde kullanıldığını gör÷lmüştür.

NOTA:1
GİRESUN
NEJAT BUHARA

GİRESUN KOL HAVASI
(GİRESUN'UN EVLERİ)

TRT Rep.No: 1548
DERLEYEN VE NOTAYA
ALAN: NEJAT BUHARA

A

a₁

a₂

b₁

B

b₂

NEV
KA

LE
YI

RE
RE

RU
SUN

NU
DA

RI
LAR

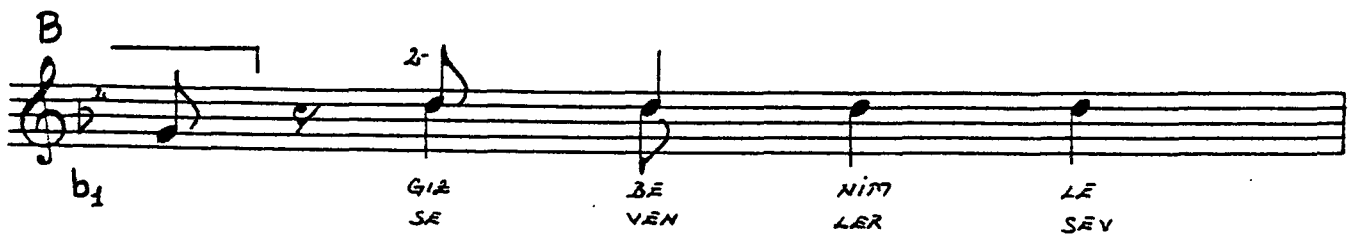
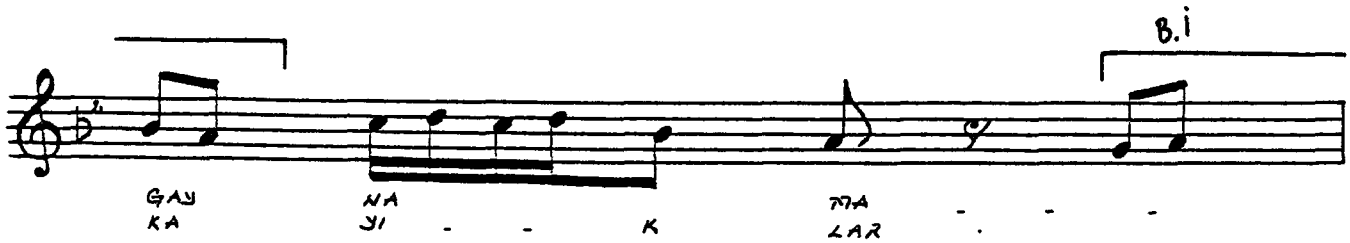
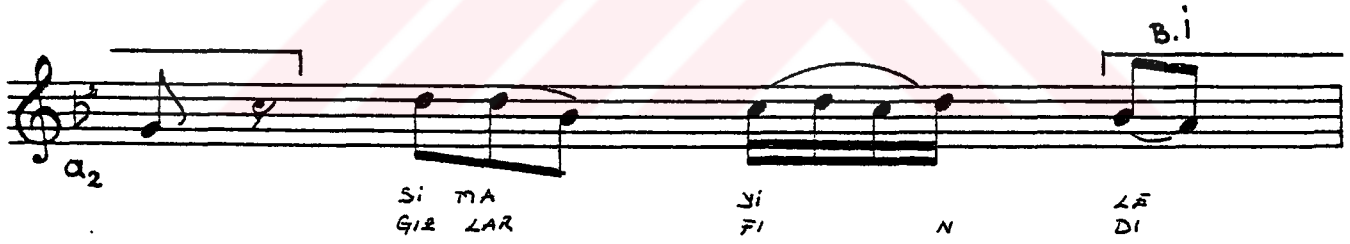
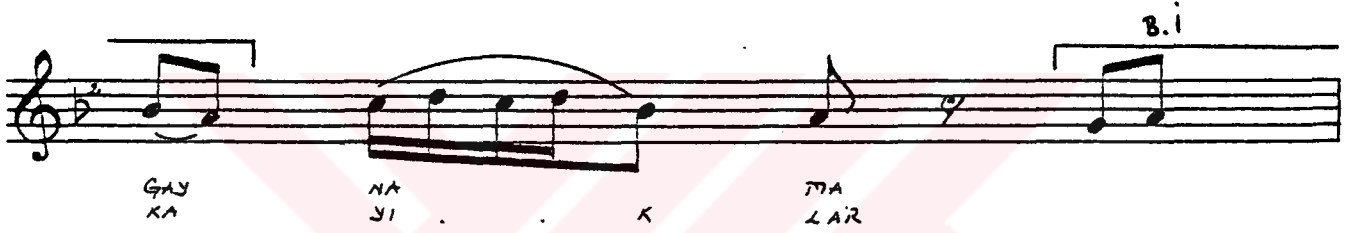
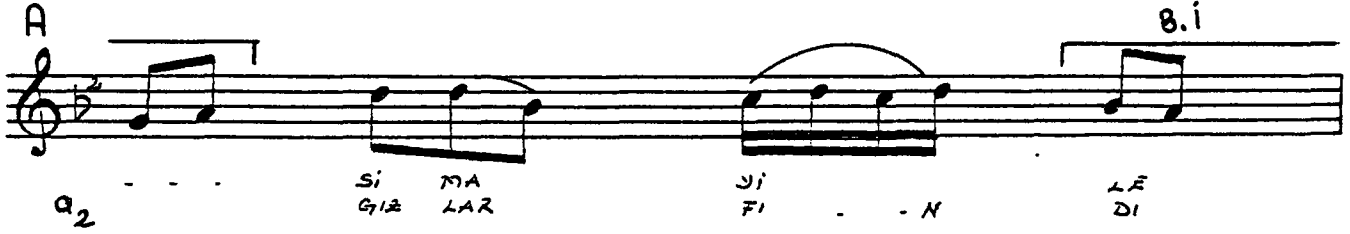
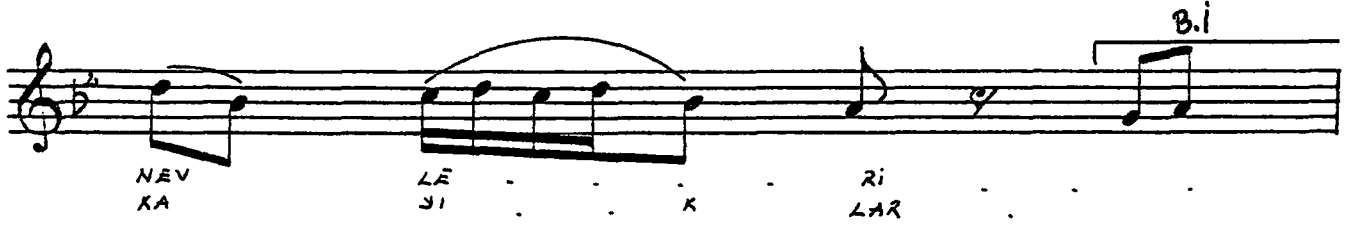
RE
RE

SU
SUN

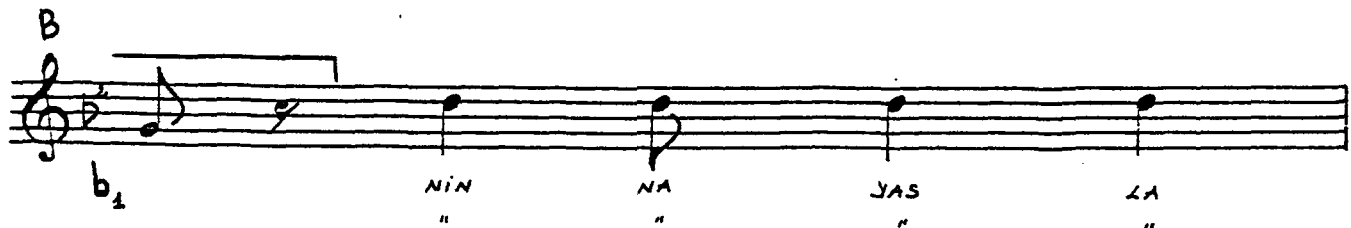
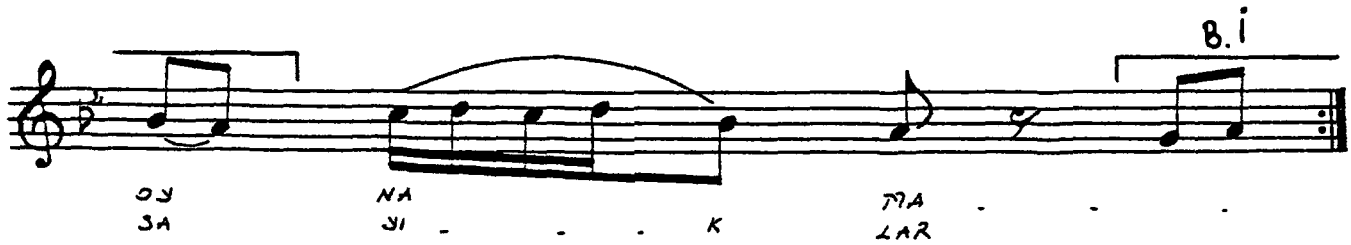
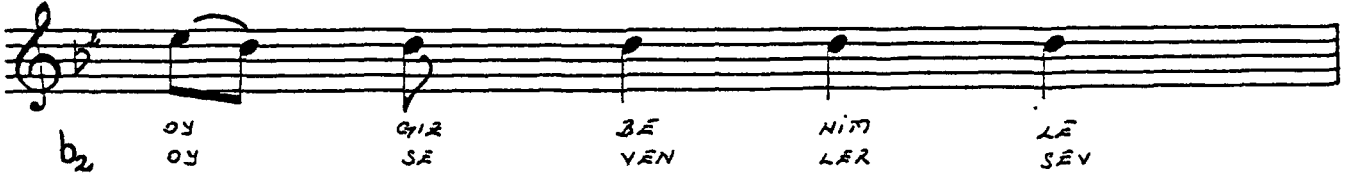
NU
DA

ĞİRESUN KOL HAVASI .

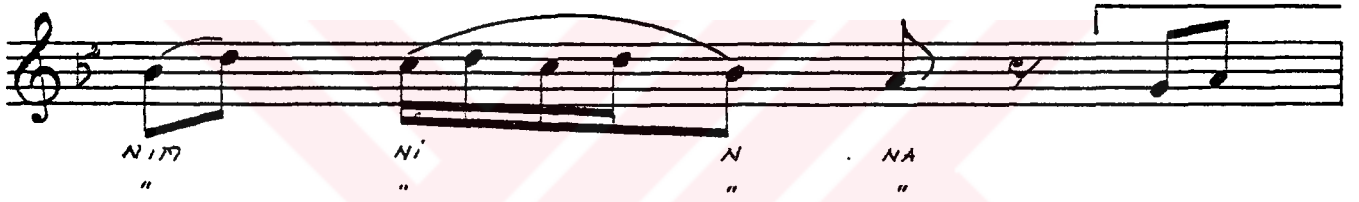
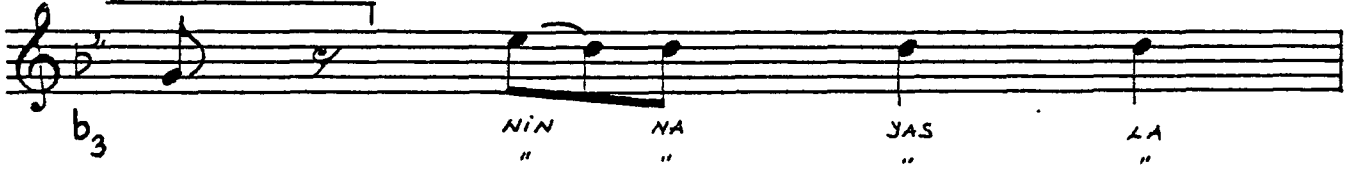
(2)

GİRESUN KOL HAVASI
(3)

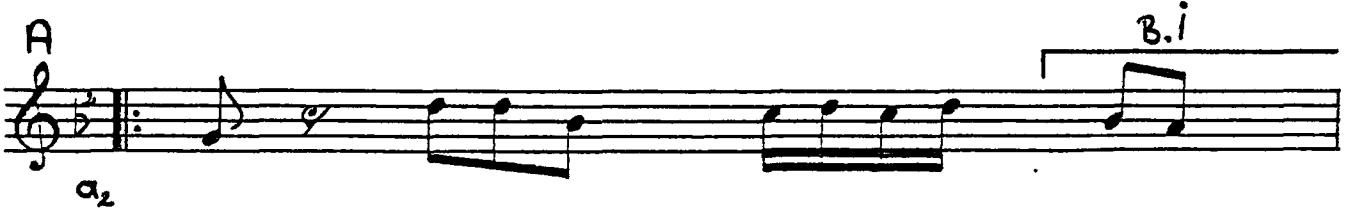

GİRESUN KOL HAVASI
(4)

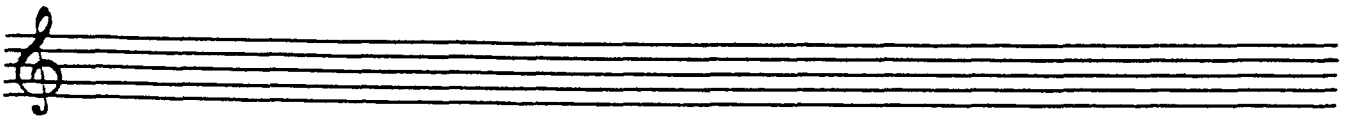
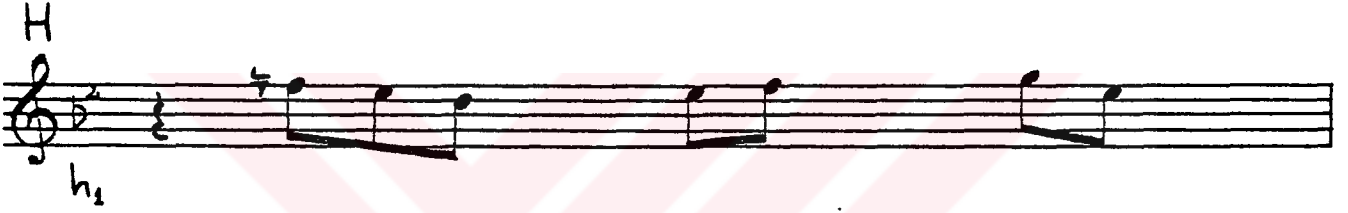

GİRESUN KOL HAVASI
(6)

GİRESUN KOL HAVASI
(7)

NOTA: 2
GİRESUN
ORHAN DAĞLI

GİRESUN YÖRESİ
SÖZSÜZ KOL HAVASI

DERLEYEN VE
NOTAYA ALAN
KAMİL KUDRET DAĞLI

A

B.i

a₁

B.i

B.i

a₂

B

b₁

b₂

2

A

a₁

B.i

B.i

a₂

B

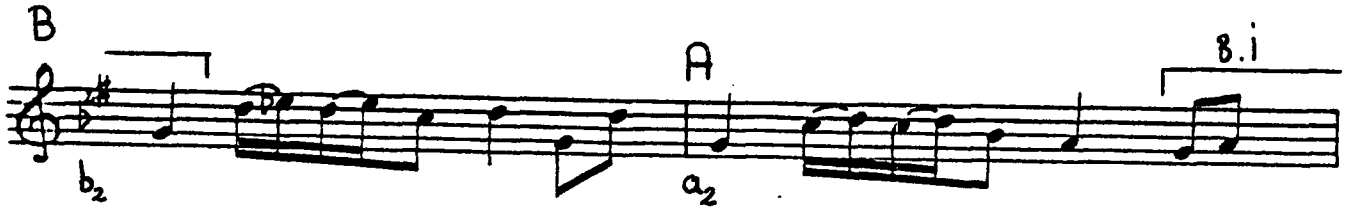
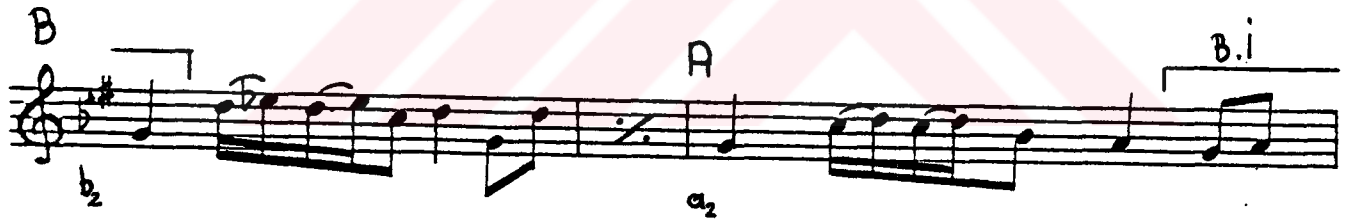
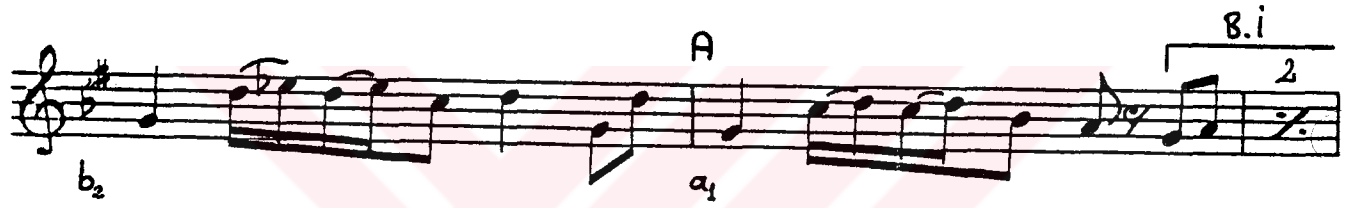
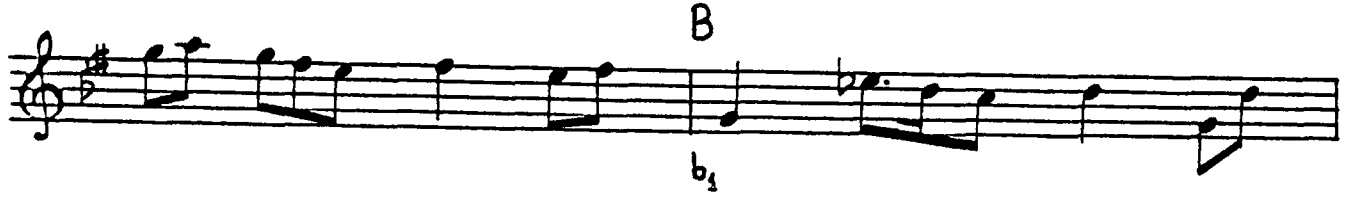
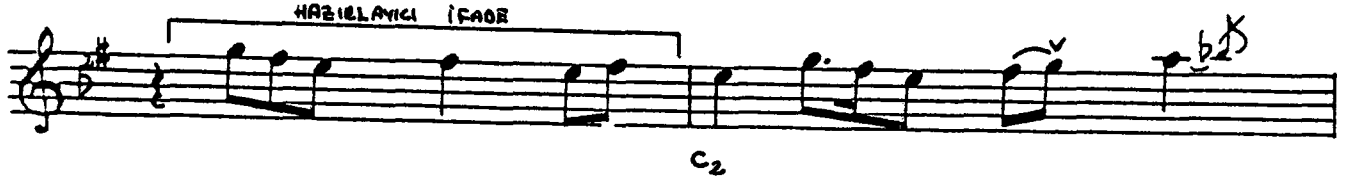
C

b₂

c₁

b₂

GİRESUN YÖRESİ SÖZSÜZ KOL HAVASI
(2)

GİRESUN YÖRESİ SÖZSÜZ KOL HAVASI
(3)

C

HAZIRLAYICI İFADE

c₁ c₂

KOL BASTI

HAZIRLAYICI İFADE

YAVAŞ

c₃

Sus

D

d₁

E

d₂ e₁

e₂

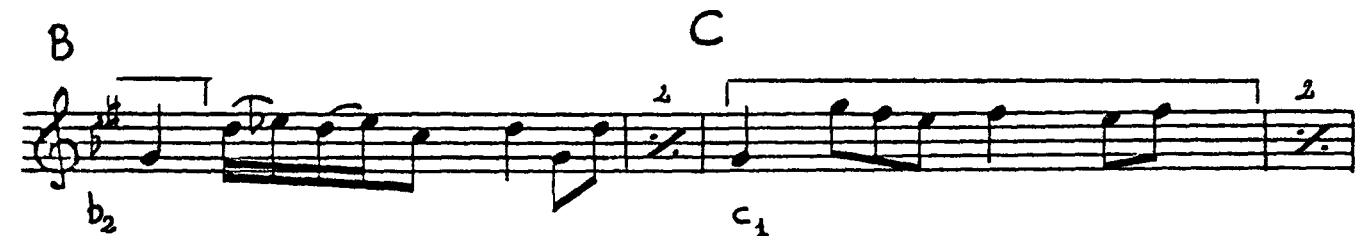
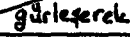
C

Sus

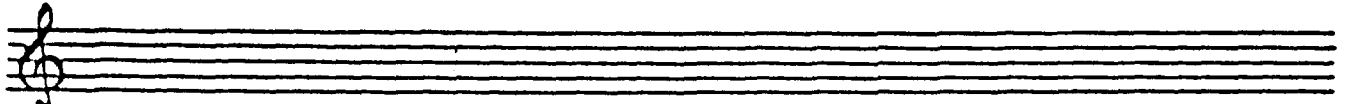
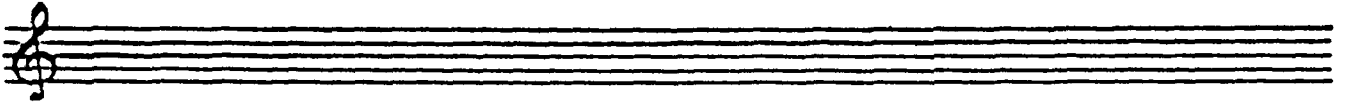
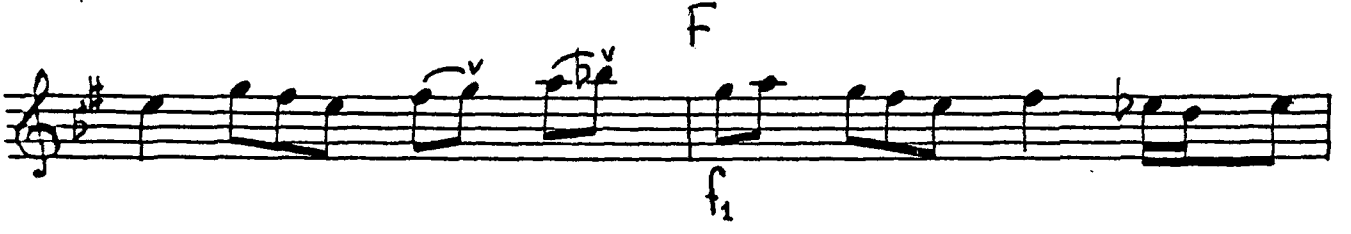
HAZIRLAYICI İFADE

c₁

HAZIRLANICI İFADE

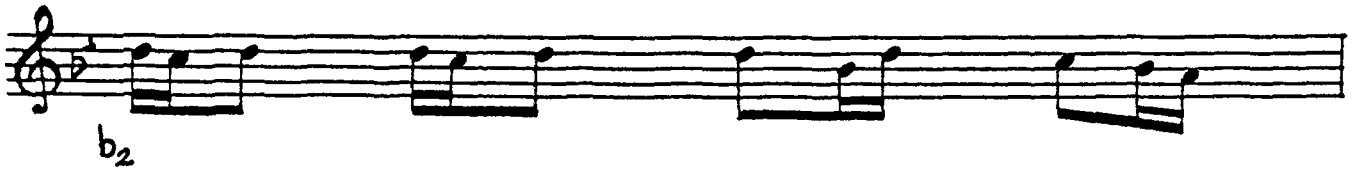
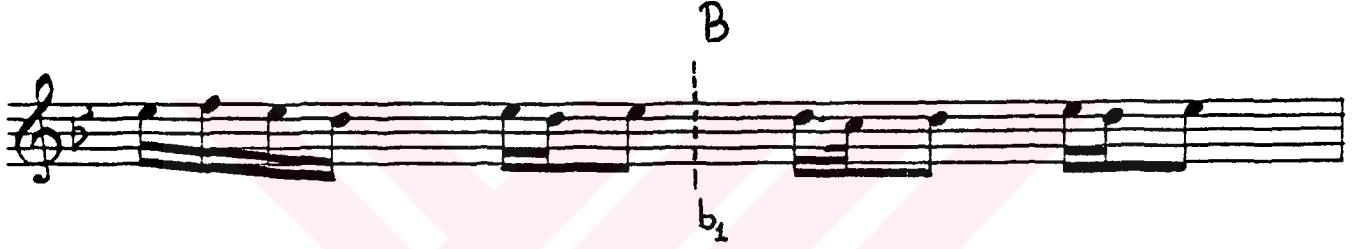
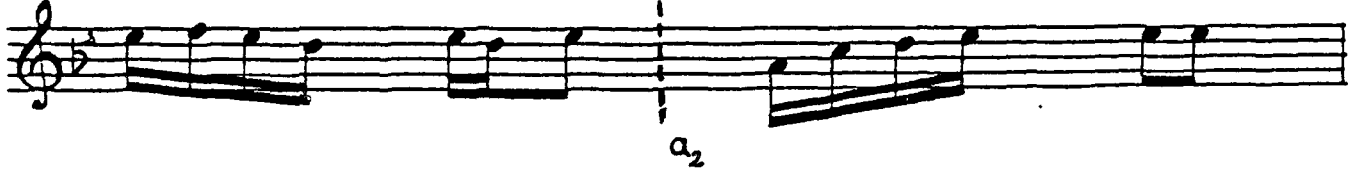
GİRESUN YÖRESİ SÖZSÜZ KOL HAVASI
(5)

NOTA: 3
TRABZON
NEJAT BUHARA

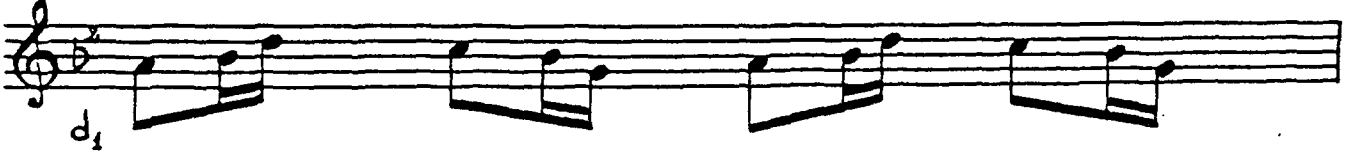
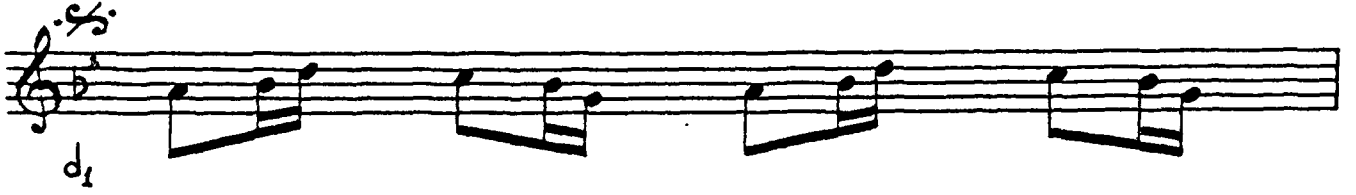
TRABZON KOL HAVASI
YAYLANIN ÇİMENİNE KUZU YAYILIR

DERLEYEN VE NOTAYA
ALAN: NEJAT BUHARA

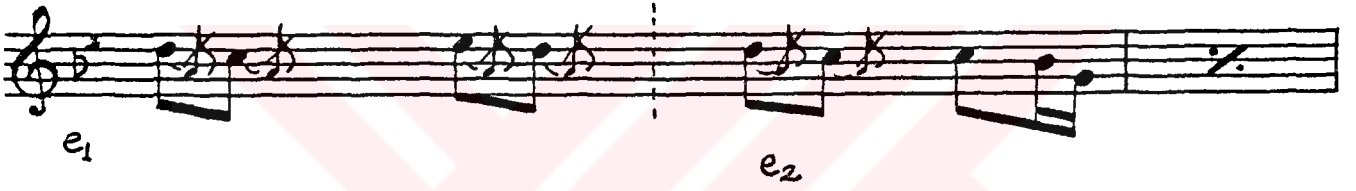

TRABZON KOL HAVASI
YAYLANIN ÇİMENİNE KUZU YAYILIR
(2)

D

E

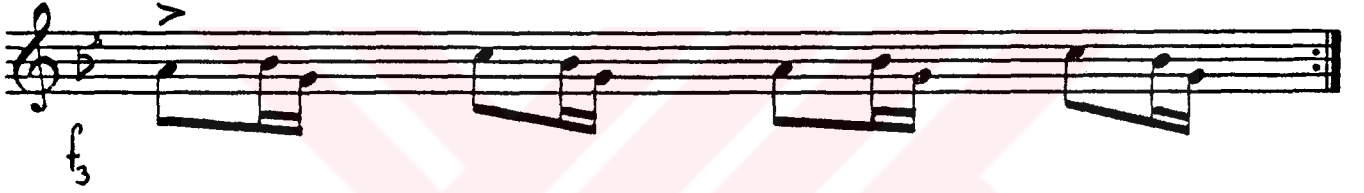
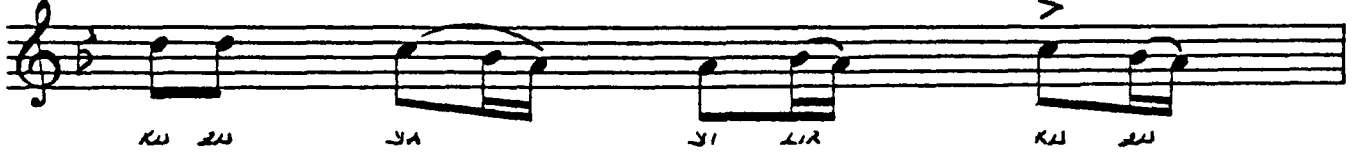
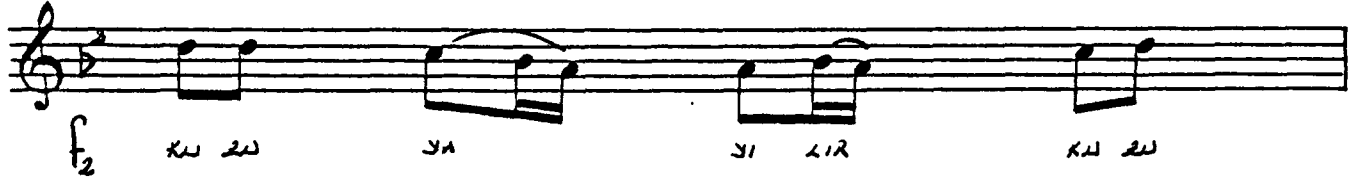
D'nin varyantı

F

TRABZON KOL HAVASI
YAYLANIN ÇİMENİNE KUZU YAYILIR
(3)

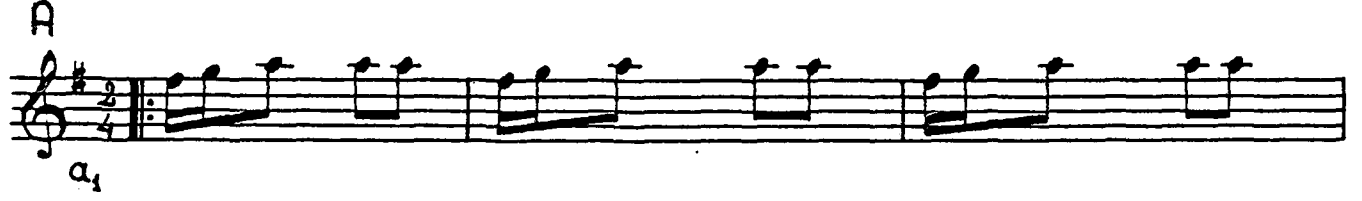
TRABZON KOL HAVASI
YAYLANIN ÇİMENİNE KUZU YAYILIR
(4)

NOTA: 4
TRABZON

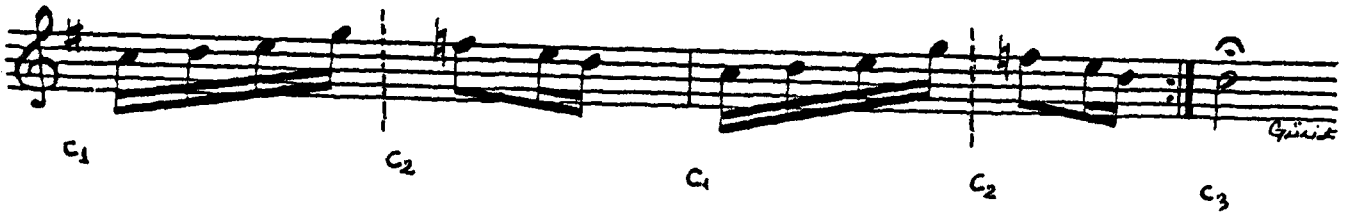
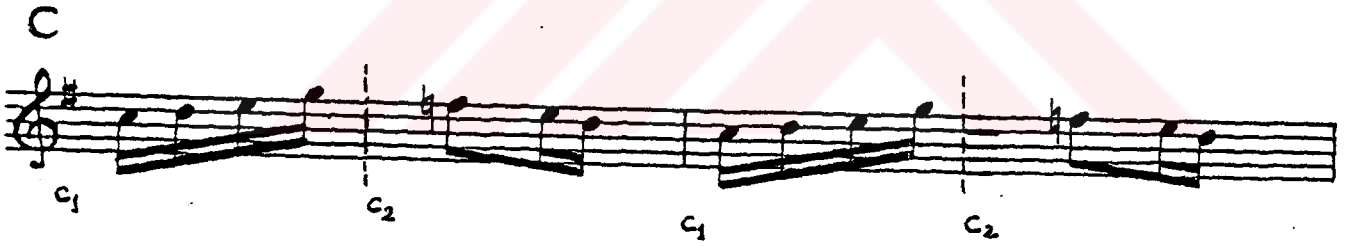
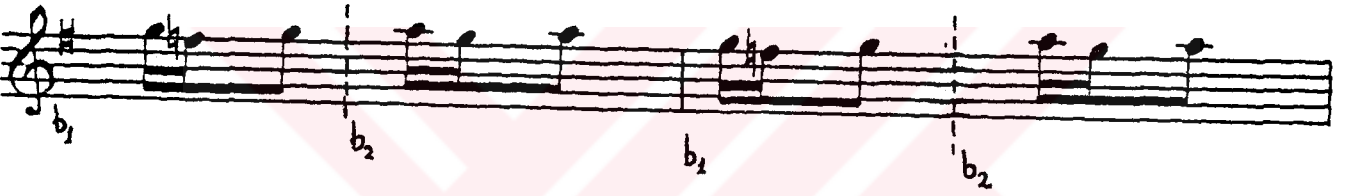
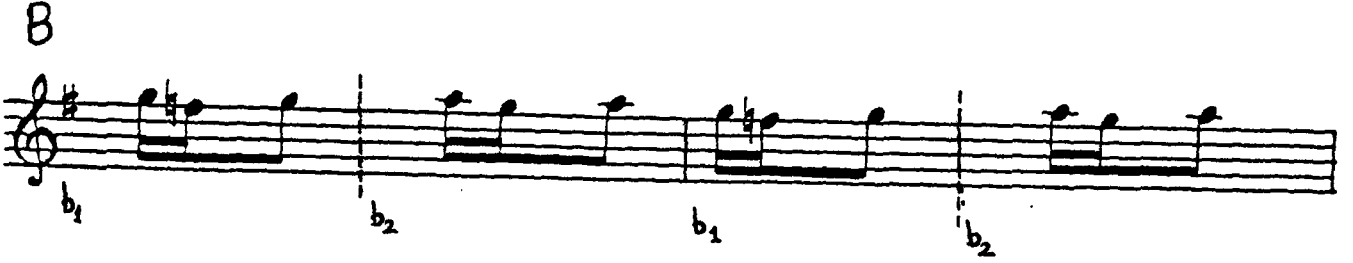
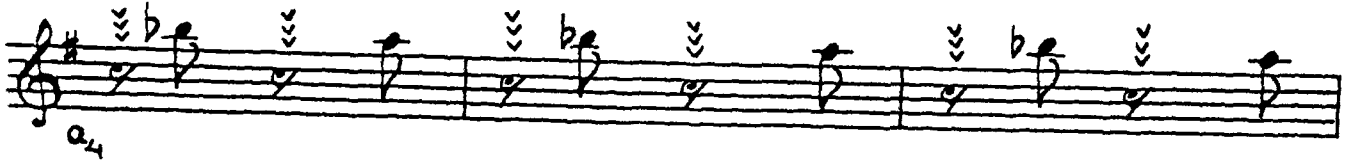
TRABZON KOLBASTI OYUN HAVASI

İSTANBUL KONSERVATUARI
NEŞRİYAT KİTAP: 13
1930

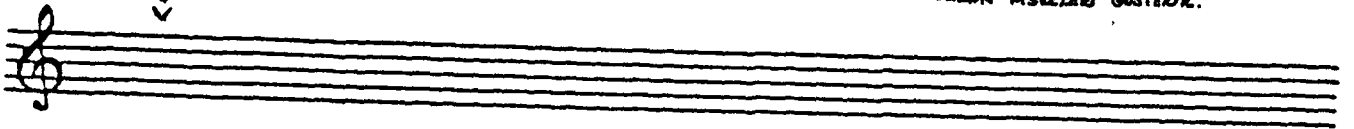
- 74 -

TRABZON KOLBASTI OYUN HAVASI
(2)

MİBRAP TUTAN ELİN PARMAKLARININ BAĞLAMININ GÖÇÜS KAMEİNA YARAN RİSKELERİ GÖSTERİR.

NOTA: 5

AKDAĞMADENİ (YOZGAT)

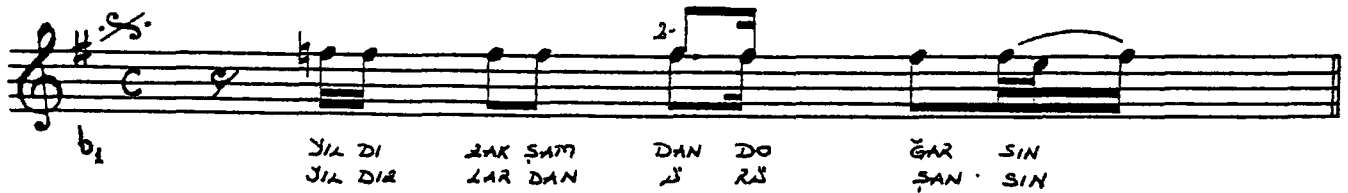
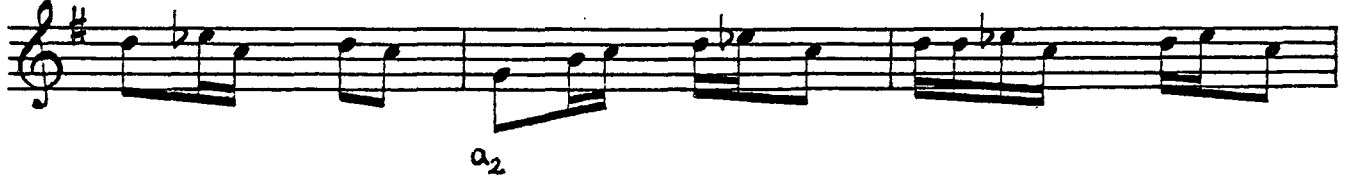
NİDA TÜFEKÇİ

YOZGAT KOL HAVASI
(YILDIZ AKŞAMDAN DOĞARSIN)

DERLEYEN VE NOTAYA

ALAN

NİDA TÜFEKÇİ

YOZGAT KOL HAVASI
(YILDIZ AKŞAMDAN DOĞARSIN)

(2)

A

B

HAZIRLAYICI İFADE

a₁

b₁

DAĞ LA RA BO JU NE GER SIN
BE NİM Gi zi PE ri ŞAN SIN

DAĞ LA RA BO JU NE GER SIN
BE NİM Gi zi PE ri ŞAN SIN

b₂

A

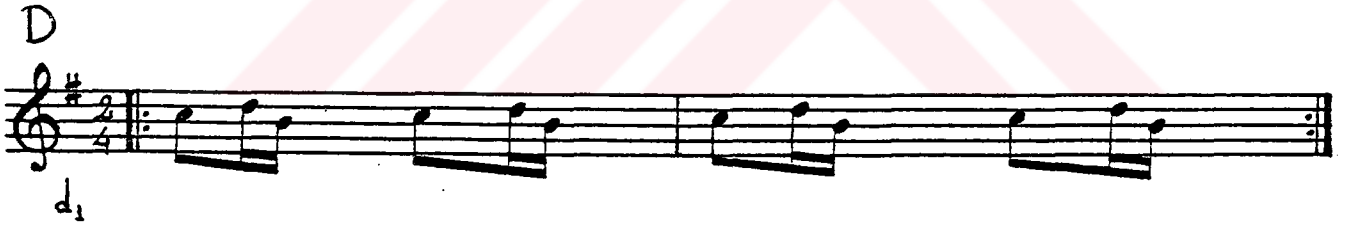
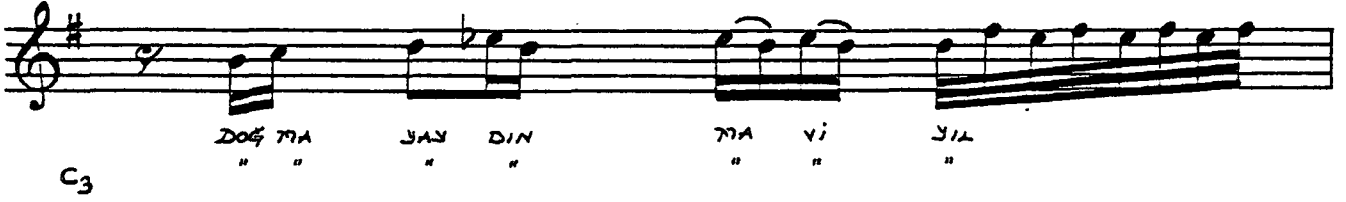
a₁

C

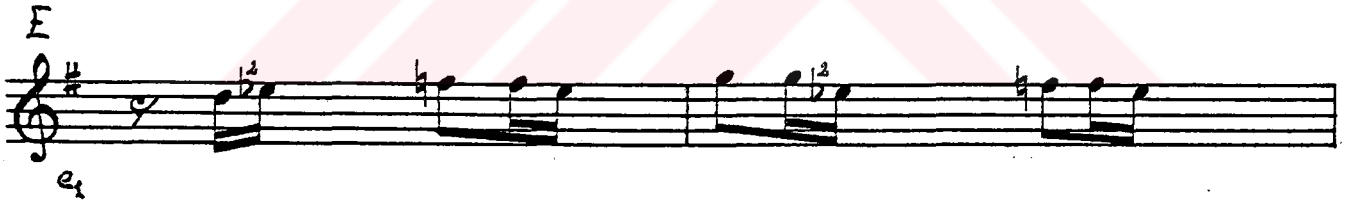
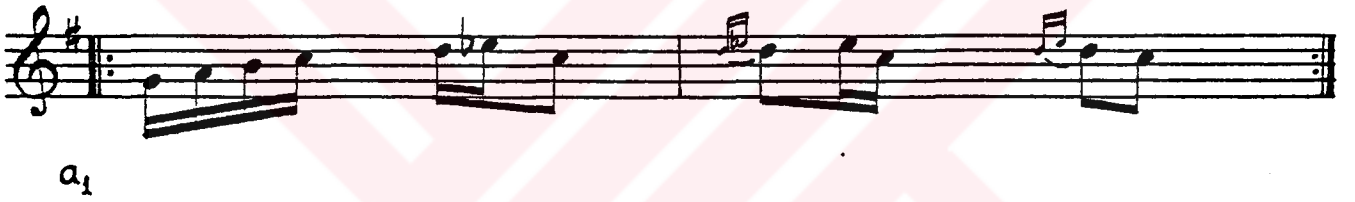
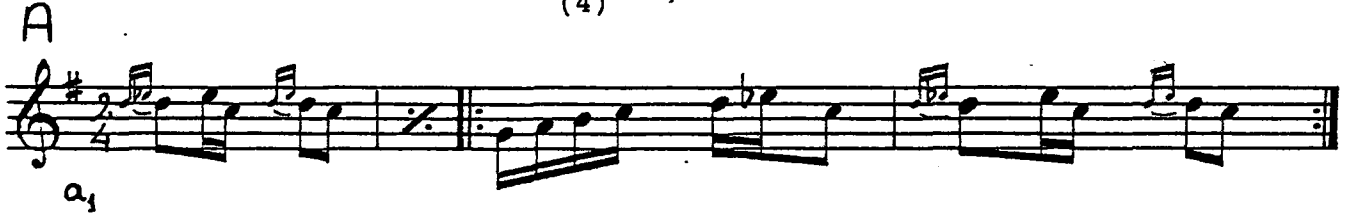
c₁

BEN Gi zi YAR MI SE VER SIN
YAR DAN YA NA BİR - - ni ŞAN SIN

YOZGAT KOL HAVASI
(YILDIZ AKŞAMDAN DOĞARSIN)
(3)

YOZGAT KOL HAVASI
(YILDIZ AKŞAMDAN DOĞARSIN)
(4)

YOZGAT KOL HAVASI
(YILDIZ AKŞAMDAN DOĞARSIN)
(5)

G

A

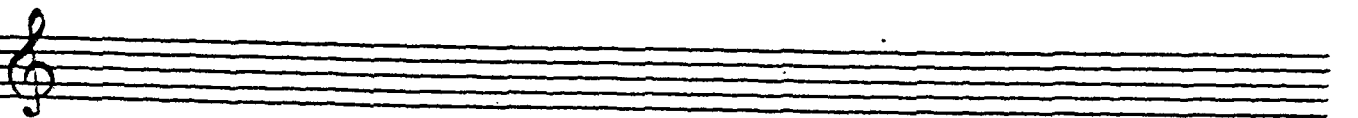
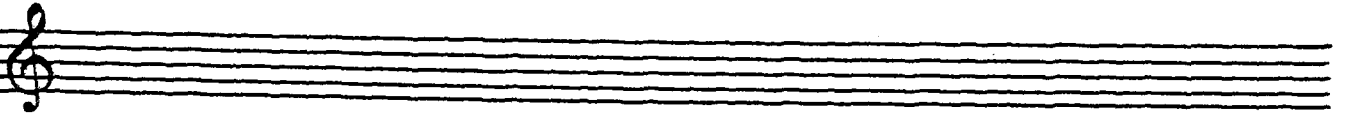
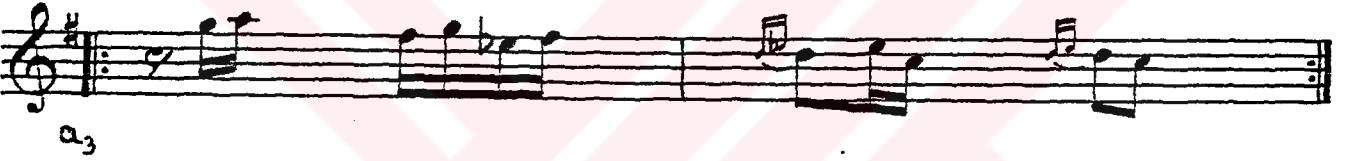
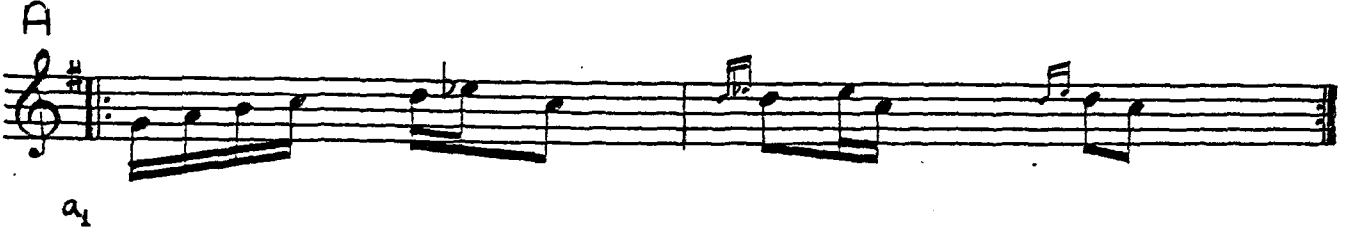

H

h₂

YOZGAT KOL HAVASI
(YILDIZ AKŞAMDAN DOĞARSIN)
(6)

KAYNAKLAR

- AKPINAR, ÖMER (KİŞİSEL GÖRÜŞME 1993)
- ATAMAN, ADNAN (KİŞİSEL GÖRÜŞME 1993)
- ATAMAN, SADİ YAVER (KİŞİSEL GÖRÜŞME 1993)
- BUHARA, NEJAT (KİŞİSEL GÖRÜŞME 1993)
- DAĞLI, ORHAN (KİŞİSEL GÖRÜŞME 1993)
- GAZİMİHAL, M.R., "Konya'da Musiki", C.H.P. Halkevleri Yayınları, Milli Kültür Araştırma II, Ankara, 1947, S.65-66.
- GÜLER, SALİH (KİŞİSEL GÖRÜŞME 1993)
- GÖVSA, İ.A., "Resimli Yeni Lügat ve Ansiklopedi", İskit Yayınevi, İstanbul, S.1363.
- HİÇYILMAZ, E., "Oturak Alemleri" Sabah Yayıncılık, Star Haftalık Magazin Dergisi, İstanbul, 1992, S.26-28 Sayı:60.
- İNAN, TUNCER (KİŞİSEL GÖRÜŞME 1993)
- MENTEŞEOĞLU, ERDEN (KİŞİSEL GÖRÜŞME 1993)
- MEYDAN LAROUSSE Ansiklopedisi, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1975, S.385-388.
- ÖZÖN, M.N., Ansiklopedik Sözlük, Dil ve Genel Kültür Ansiklopedisi, Milliyet Basımevi, İstanbul, 1967, S.1175-1176.
- PAKALIN, M.Z., "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü", M.E.Basımevi, İstanbul, 1946, X. Fasikül, S.288.
- ŞENEL, SÜLEYMAN (KİŞİSEL GÖRÜŞME 1993)
- TUTKUN, K.Y., "Karakolun Türk Emniyet (Polis) Teşkilatındaki Yeri, Görevleri, Sorunları", TODAİŞ Kamu Yönetimi Uzmanlık Tezi, Ankara, 1973.
- TÜFEKÇİ, GÖKÇE (KİŞİSEL GÖRÜŞME 1993)
- TÜFEKÇİ, NİDA (KİŞİSEL GÖRÜŞME 1993)
- ÜLKÜTAŞIR, M.Ş., "Türkiye'de Folklor ve Etnoğrafya Çalışmaları", Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1972, S.33-81.

- YÖNETKEN, H.B., "Derleme Notları I", Orkestra Yayınları, Çeltüt Matbaası, İstanbul, 1966. S:9-13, 20, 23-31, 45-46, 49, 100, 136-138.

İSTANBUL RADYOSU ARŞİVİ

MATBUU NO: T.H.M. 193

MATBUU NO: T.H.M. 848

MATBUU NO: T.H.M.1548

ÖZGEÇMİŞ

4.1.1962 yılında İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 1985 yılında Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı'nın Temel Bilimler Bölümü'ne girdi. Öğrenci iken 1988-1991 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İcra Heyetinde ücretli saz sanatçısı, 1990-1991 yılları arasında T.R.T. İstanbul Radyosu'nda bağlama sanatçısı olarak çalıştı. 1990 yılında Temel Bilimler Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yüksek Lisans eğitimi yapmaya hak kazandı ve aynı zamanda ilk öğretim okulunda müzik öğretmenliğine başladı.